

Läroarutbildningen
Examensarbete
Våren 2005

DEMOKRATI OCH SKOLA

Gymnasieelevers upplevelse av skola, utbildningsval och framtid

Handledare:
Birgitta
Nordblad

Författare:
Pierre
Lagergren

DEMOKRATI OCH SKOLA

Gymnasieelevers upplevelse av skola, utbildningsval och framtid

Abstract:

I Läroplanen för de frivilliga skolformerna 94 är begreppet demokrati ett centralt begrepp och det framgår tydligt att skolan ska jobba utifrån demokratiska grunder. Det framgår dock oklart hur man uppnår en demokratisk skola och det finns mycket pedagogisk forskning som idag visar att skolan ur många aspekter inte är demokratisk. Syftet med detta arbete är att försöka öka insynen i hur gymnasieelever upplever skolan och hur de upplever sina utbildningsval och sin framtid. Utifrån deras perspektiv vill jag också ta upp skolans demokratiska roll.

Hur påverkas elever i sitt val av utbildning? Hur påverkar skolan och lärarna, eleverna och deras framtidsutsikter? Upplever eleverna att det finns samband mellan elevers bakgrund och vilket program eller vilken skola de väljer?

Med dessa frågeställningar som utgångspunkt har jag alltså velat belysa hur eleverna upplever skolan, sina utbildningsval och sin framtid. Jag har i min undersökning valt att sätta fokus på elevernas perspektiv och jag har använt mig av gruppintervjuer där elevgrupper från fordonsprogrammet, handelsprogrammet, naturvetenskapliga programmet, estetiska programmet och samhällsvetenskapliga programmet intervjuats.

Till den pedagogiska forskningen vill jag bidra med ett elevperspektiv på hur skola, utbildningsval och framtid upplevs av gymnasieelever och hur deras upplevelser kan kopplas till skolans demokratiska roll. Det har tydligt framgått i detta arbete att gymnasieelever upplever att det både finns hinder och möjligheter i strävan att genom skolan påverka sin tillvaro och framtid. Bilden som eleverna ger av skolan är tvetydig och motsägelsefull och det är tydligt att många elever upplever en viss frustration som berör skolans demokratiska roll.

Ämnesord:

Lpf 94, Bourdieu, Demokrati, Elevers upplevelse, Elevers bakgrund, Gymnasieskolan

INNEHÅLL

1. INLEDNING	5
1:1 Bakgrund	5
1:1:1 Samhället och skolan	5
1:1:2 Demokrati	6
1:1:3 Skola, framtid och ”fria val”	6
1:2 Uppsatsens syfte	7
1:3 Arbetets upplägg	8
2. FORSKNINGSBAKGRUND	8
2:1 Svensk demokratisyn	8
2:2 Läroplaner och läroplansforskning	9
2:3 Bourdieus teori	11
2:4 Elevers upplevelse av skolan	13
3. PROBLEMPRECISERING	15
4. UNDERSÖKNINGEN	15
4:1 Metod	15
4:2 Genomförande	16
4:3 Etiska överväganden	18
4:4 Metoddiskussion	18
4:5 Bearbetning av intervjumaterialet	19
5. RESULTAT OCH ANALYS	19
5:1 Val av skola och program	19
5:1:1 Analys	21
5:2 Framtiden	22
5:2:1 Analys	23
5:3 Föräldrar och lärare	24
5:3:1 Analys	25
5:4 Bakgrund – skola	26
5:4:1 Analys	28
6. DISKUSSION	28
6:1 Hur påverkas elever i sitt val av utbildning?	28
6:2 Hur påverkar skolan och lärarna,	

eleverna och deras framtidsutsikter?	29
6:3 Upplever eleverna att det finns samband mellan elevers bakgrund och vilket program eller vilken skola de väljer?	31
6:4 Skolans demokratiska roll	32
6:5 Inför framtiden	34
7. SAMMANFATTNING	34
REFERENSER	36
Bilaga	38

1. INLEDNING

1:1 Bakgrund

1:1:1 Samhället och skolan

Under min utbildning inom lärarprogrammet har mitt perspektiv på skolan och dess roll i samhället kontinuerligt förändrats och utvecklats. Grunden till detta arbete har likt ett pussel lagts genom utbildningens gång. Samtidigt som mitt perspektiv på skolan och dess roll förändrats har nya frågor dykt upp. Med en djupare förståelse för relationen mellan skola och samhälle har också problematiken i just denna relation blivit tydligare. Relationen mellan skola och samhälle har varit en central punkt i vår pedagogiska utbildning. Efter att dessutom tagit del av mycket forskning kring denna relation har intresset ökat och detta intresse för skola och samhälle ligger till grund för detta arbete. En fråga som länge funnits inom mig och som med kontinuerligt ökad insyn i utbildningssystemet vuxit sig starkare är varför elever väljer de utbildningsvägar de väljer och vilka konsekvenser elevers utbildningsval resulterar i. Jag har fått intrycket att det svenska samhället och Lpo 94/Lpf 94 har ett förhållningssätt till dessa frågor som hög grad bygger på att det är upp till varje individ att själv forma sin livssituation och framtid med de utbildningsmöjligheter som ges.

Varför väljer elever de utbildningsvägar de gör och vilka konsekvenser får det? Vilken roll spelar föräldrar, lärare och skola i detta sammanhang? Med dessa frågor inom mig vill jag fördjupa mig i och försöka klargöra hur eleverna upplever skolan, sina utbildningsval och sin framtid. Utifrån deras perspektiv vill jag ta upp skolans demokratiska roll och hur samhället, dess sociala och kulturella strukturer påverkar elevernas utbildningsval samt hur dessa val i sin tur påverkar elevernas framtida möjligheter. Lpf 94 förespråkar en demokratisk skola där alla ska få samma möjligheter att utvecklas (utbildningsdepartementet, 2000). Men utgör skolan en demokratisk institution där varje enskild elev ges samma möjlighet att utvecklas?

Jönsson m.fl. (1993) öppnade ett för mig relativt nytt perspektiv på skolan. Dess mest centrala frågor fastnade i mitt bakhuvud och genom TV, litteratur, tidningar, föreläsningar och diskussioner har dessa frågor gjort sig påminda. Jönsson m.fl. (1993) tar upp skolans roll i samhället och tydliggör hur elever p.g.a. olika bakgrund upplever och presterar på kvalitativt olika sätt i skolan. Framförallt tar författarna upp hur skolan förstärker detta förhållande. Den offentliga diskussionen kring skolan berör många aspekter av skolverksamheten men jag anser ändå att de problem som belyses av media på många punkter uppstår ur samma problematik, nämligen att elever kommer från olika bakgrunder och därför har vitt skilda sätt att förhålla sig till skola och utbildning. Samtidigt förstärks problematiken eftersom lärare och skolläda som en del av samhället mer eller mindre förutsätter att elever ska förhålla sig till skola och utbildning på samma sätt. Problem som "svaga", "stökiga" elever och utbrända lärare kan kanske få en förklaring genom detta förhållande.

Jönsson m.fl. (1993) tydliggör hur elevers sociala, ekonomiska och kulturella bakgrund påverkar deras studieresultat och hur skolan medverkar till att förstärka detta förhållande. För mig är detta en fråga som ytterst handlar om skolans demokratiska grunder.

1:1:2 Demokrati

Begreppet demokrati och dess innebörd har och kommer alltid att förändras eftersom samhällen hela tiden utvecklar nya förhållningssätt gentemot individen och sociala värderingar. Föränderliga värderingar och sociala strukturer kan bara förstås utifrån sina historiska kontexter (Ödman, 1995). Idag har begreppet demokrati ur många aspekter fått en ganska oproblematiserad innebörd och begreppet används i dagens samhälle som ett vedertaget positivt laddat slagord (Held, 1996).

Begreppet demokrati kan isoleras till att bara förklara styrelseskick men idag har begreppet i Sverige fått en betydligt djupare innebörd. Enligt statens offentliga utredningar (1990:44) innebär begreppet demokrati att varje individ ska ha möjlighet att forma och styra sina egen framtid. Varje individ ska ha möjligheten att påverka sina livschanser. Denna syn på demokrati innebär naturligtvis att individen hamnar i fokus. Ett för stort fokus på individen leder dock till att förklaringar av verkligheten bara söks inom individen. Om det nu visar sig att den enskilde medborgaren inte känner att han/hon lyckats påverka sin tillvaro, beror det då på hans/hennes egna "dåliga" val? Om man istället utvidgar perspektivet och fördjupar sig i samspelet mellan samhälle och individ finner man förhoppningsvis bakomliggande orsaker och dess verkan på individer samt samhälle. Medborgarens misslyckande i att forma sin tillvaro beror kanske på att han/hon p.g.a. socioekonomisk bakgrund inte fått samma möjligheter att utvecklas socialt och kunskapsmässigt i skolan.

Begreppet demokrati utgör en central roll i Lpf 94. "Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund [...] Skollagen (1985:1100) slår fast att skolverksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar..." (Utbildningsdepartementet, 2000). Det är tydligt att man i läroplanen betonar vikten av ett demokratiskt förhållningssätt i skolan. Problemet är att man i Lpf 94 ger en ganska vag bild av innebörden i begreppet demokrati.

Skolan har ett stort ansvar då barn och ungdomars framtid i hög grad formas genom skolan. Genom massmedia och forskning framgår det tydligt att elever lyckas olika bra i skolan vilket i sin tur leder till olika framtida möjligheter och livschanser. Genom de senaste tio åren av pedagogisk forskning, däribland Hammarström (1996), framgår det att social, kulturell och ekonomisk bakgrund fortfarande har ett stort inflytande på elever och deras utbildningsval, vilket innebär att elever p.g.a. sambandet mellan bakgrund och utbildningsval genom skolsystemet ges olika förutsättningar inför framtiden. Detta förhållande strider i viss mån mot Lpf 94 demokratiska ambitioner. Lösningen är naturligtvis inte enkel eller självklar men för att skapa en mer demokratisk skola måste man på högre och lägre nivåer inom skolsystemet problematisera begreppet demokrati och vad det ska innebära inom skolväsendet. Ska vi acceptera att vissa elever p.g.a. bakgrund helt enkelt inte kan få samma möjligheter inom skolan?

1:1:3 Skola, framtid och "fria val"

Den svenska skolan har under de senaste hundra åren genomgått stora förändringar. Från ett skolsystem som var tydligt segregerat har man fram till idag skapat en skola där dessa problem är mindre tydliga. Det svenska skolsystemets begynnelse präglades av en merkantilistisk syn på utbildning och beroende av vilken samhällsklass man tillhörde upplevde man skolans roll annorlunda (Ödman, 1995). Framförallt de senaste femtio åren har ambitionen för skapandet

av jämlikhet och jämställdhet påverkat skolan och dess miljö. I dagens skola går elever med vitt skilda sociala, ekonomiska, etniska bakgrunder.

Trots att segregationen i skolan inte längre är lika tydlig så finns det ändå innanför skolväggarna motsättningar mellan grupper med olika bakgrunder. Genusperspektivet diskuteras fortfarande i och utanför skolan, för trots en gemensam skola behandlas elever olika beroende av kön och bakgrund (Tallberg-Broman, 2002, Jönsson, 1993).

Samhällets syn på utbildning och barn har alltså förändrats allt eftersom omgivande värderingar förändrats, ett mönster som återfinns över allt i världen (Norman, 1996). Detta förhållande har också återspeglats i de läroplaner olika regeringar utformat, vilket innebär att ett samhälles värderingar och uppfattningar även genom läroplanerna påverkar skolans roll. Det bör förstås poängteras att skolans roll inte bara styrs av läroplanernas riktlinjer utan att det även sker en direkt påverkan mellan samhälle och skola.

Skolan som en del av samhället präglas idag av en individualistisk demokratisyn, detta har även satt sina spår i de elever som går igenom utbildningen. I tidigare samtal med gymnasieelever har jag märkt att de har ett relativt entydigt förhållningssätt till vilka elever som lyckas respektive misslyckas i skolan och i framtiden. Eleverna förklarar ofta misslyckade eller lyckade studier utifrån personlighet och dåliga val. Eleverna menar ofta att det är upp till individen och att denna gör rätt val. Sällan stöter man på någon elev som ifrågasätter varför människor i så fall väljer att misslyckas.

Det är också tydligt att synen på framtiden skiljer sig åt mellan elever på olika program (Skolverket, 2002:223). Elevers bakgrund påverkar deras syn på sin skolgång och deras val av program, vilket i sin tur leder till att elever med olika bakgrund genom skolgången får olika förutsättningar för att hantera sin framtid (Jönsson m.fl. 1993). Det är i skolan tydligt att socioekonomisk bakgrund hänger samman med skolprestationer (Skolverket, 1995:92).

1:2 Uppsatsens syfte

”Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund” (Utbildningsdepartementet, 2000).

Förutom att utbildningsdepartementet (2000) tydligt påpekar att skolan ska vila på demokratins grund, formulerar man sig ganska vagt för att förtydliga vad demokrati i skolan ska innebära. För att tydliggöra min utgångspunkt i detta arbete har jag valt att utgå ifrån följande tolkning av begreppet.

”Demokratins mål är att medborgarna på lika villkor skall kunna delta i formandet av framtiden och att de själva skall kunna forma sin tillvaro”. ”...alla skall ha samma möjlighet att påverka sina levnadsvillkor och samhällets utveckling”. (SOU, 1990:44).

Denna tolkning är alltså inte min egen utan är tagen ifrån statens offentliga utredningar och den kan sägas vara representativ för Sveriges syn på demokrati.

Syftet med detta arbete är att försöka öka insynen i hur gymnasieelever upplever skolan och hur de upplever sina utbildningsval och sin framtid. Med SOU:s (1990:44) tolkning av begreppet demokrati som grund vill jag utifrån elevernas perspektiv ta upp skolans demokratiska roll.

För att skolan ska uppnå sin demokratiska roll anser jag att skolan måste ge eleverna chansen att på lika villkor kunna delta i formandet av sin framtid och på lika villkor kunna forma sin tillvaro. Varje enskild elev ska i skolan få möjligheten att påverka sina levnadsvillkor.

Min ambition är att främst utifrån resultatet av min undersökning kunna besvara mina för arbetet centrala frågeställningar, vilka är utformade med syftet att öka insynen i hur elever upplever skolan, sina utbildningsval och sin framtid.

1:3 Arbetets upplägg

Med syftet klargjort kommer jag nedan att gå igenom de, för detta arbetet, mest väsentliga delarna av tidigare forskning. Med forskningsbakgrunden vill jag framförallt belysa mina problemområden och redogöra för tidigare forskning inom dessa område. Utifrån denna forskningsbakgrund kommer jag att specificera mina frågeställningar genom vilka jag ämnar att uppfylla detta arbetets syfte. Efter problempreciseringen kommer jag att diskutera mitt val av metod och undersökningens utformning samt utförande. Efter metoddelen följer resultat- och analysdelen där jag kommer att redovisa intervjuresultaten och analysera de aspekter som belysts av eleverna. Arbetet kommer att avslutas med diskussionsdelen där jag återknyter diskussionen till arbetets syfte.

2. FORSKNINGSBAKGRUND

I detta avsnitt vill jag försöka att ge en bild av den forskning och de teorier som berör detta arbetets frågeställningar och syfte. Den forskning och de teorier som här tas upp har även utgjort ett stöd i försöket att formulera relevanta frågeställningar. Jag kommer att ta upp hur den svenska synen på demokrati utvecklats och vilken innebörd begreppet demokrati har i läroplanen. Jag kommer i detta avsnitt också att försöka ge en mindre överblick över läroplansforskningen och vilka olika perspektiv det finns på läroplanens roll och inflytande. Utifrån tidigare forskning kommer jag även att försöka ge en bild av de olika perspektiv som finns på skolans roll i samhället och hur elever upplever skolan.

2:1 Svensk demokratisyn

Det är först på 1900-talet begreppet demokrati får en större roll i de politiska debatterna i Sverige. Begreppet har ofta använts för att legitimera sin politiska ståndpunkt. Faktum är att det finns många olika aspekter av demokrati. Generellt finns det två olika perspektiv på demokrati. Det ena sätter individen i fokus och det andra kollektivet. I Sverige har vi det senaste århundradet haft ett samhälle som genomsyrats av en demokratisyn vars fokus varit på samhället och det kollektiva välmåendet (SOU, 1990:44). Detta perspektiv har framförallt representerats på politisk nivå, vilket också fått konsekvenser på skolverksamheten och dess utveckling (Svingby, 1979).

Idag har synen på vad som är demokrati förändrats i Sverige, vilket också återspeglas i de skolreformer som genomförts de senaste 30 åren (Helldin, 2002). Individen har kommit i fokus samtidigt som demokrati anses bygga på individens frihet och mängden valmöjligheter. Detta perspektiv representeras också inom skolverksamheten, vilket fått till följd att segregationen mellan samhällsklasser ökar (Johnsson, 2004). Johnsson menar att med en ökad frihet och valmöjlighet ökar också betydelsen av ens bakgrund. Individer i lägre

samhällsklasser väljer andra studievägar jämfört med individer från högre samhällsklasser (Jönsson, 1993).

Begreppet demokrati används ofta inom forskning i statsvetenskap och politisk filosofi men en stor del av denna forskning börjar bli inaktuell. Ordet demokrati förekommer i många sammanhang men det är främst inom dessa forskningsgrenar man finner ett kritiskt förhållningssätt till begreppet. Begreppet demokrati är som jag tidigare nämnt motsägelsefullt och framförallt inom politisk filosofi begränsar man innebörden i begreppet för att undvika en del av denna problematik (Birch 1993). Generellt kan man säga att forskarna inom denna forskningsgren är överrens om att begreppet demokrati främst ska användas till att beskriva en styrelseform där varje medborgare har rätt att välja en representant för att föra dennes talan (a.a). Går man utanför denna begränsning av begreppet menar Birch (1993) att innebörden blir för komplex och motsägelsefull.

I detta arbete kommer jag att använda mig av en tolkning och definition som sträcker sig utanför den avgränsning Birch (1993) menar är nödvändig för att ge begreppet demokrati styrka. Valet att gå utanför denna avgränsning är nödvändig för relevansen av detta arbete. Den tolkning jag kommer att använda mig av är nödvändig för att problematisera skolans demokratiska roll. Valet av tolkning är alltså viktigt för att kunna analysera hur eleverna upplever skolans demokratiska roll.

Lpf 94 och dess demokratiska ambitioner återspeglar på många punkter SOU:s (1990:44) syn på begreppet demokrati. Enligt statens offentliga utredningar (1990:44) innebär begreppet demokrati att varje individ ska ha möjlighet att forma och styra sina egen framtid. Varje individ ska ha möjligheten att påverka sina livschanser. Men läroplanens brist består i att den formulerar en ganska entydig syn på problematiken berörande uppfyllandet av de demokratiska ambitionerna. För att skapa en demokratisk utbildning menar man i läroplanen att valfrihet, valmöjligheter, social- och kunskapsmässig utveckling utgör de mest centrala faktorerna. Man tar alltså ingen hänsyn till samhällets sociala, ekonomiska och kulturella strukturer och deras inverkan på elevernas valfrihet, valmöjligheter, sociala och kunskapsmässiga utveckling. Frågan är alltså ifall eleverna upplever att skolan utgör en arena där varje individ oavsett bakgrund kan tillgodose sig med likvärdiga möjligheter att forma sin tillvaro och framtid.

Den litteratur jag tagit del av och som berört begreppet demokrati har belyst olika problematiska aspekter vad gäller införlivandet av demokrati i samhället. Trots dess betydelse för samhället har man dock inte tagit upp problematiken vad gäller införlivandet av demokrati i skolväsendet. Litteraturen har ofta haft en filosofisk grund och vag anknytning till personliga upplevelser. Lite av den litteratur jag läst inom detta forskningsfält har knutit samman problematiken kring skolan och begreppet demokrati. Med detta arbete vill jag därför försöka förbättra insynen i hur elever upplever skolans demokratiska roll.

2:2 Läroplaner och läroplansforskning

Framförallt de senaste trettio åren har en tydlig förändring skett i läroplanernas riktlinjer och utformning. Med Lgr 62 och Lgr 69 introducerades mål- och resultatfokuserade riktlinjer, vilket gav lärarna och skolan ett större utrymme inom vilket man kunde utforma sin undervisning (Svingby, 1979). Men trots en viss frihet fanns i både Lgr 62 och Lgr 69 stöd och anvisningar i hur man bäst kunde uppnå läroplanens mål (Svingby, 1979). Lgr 80 och Lpo 94 har tagit denna utveckling längre och grundskolan har idag på en lokal nivå större frihet att

utforma sina utbildningar (Skolöverstyrelsen 1980, Utbildningsdepartementet 1998). Lgr 80 innebar att målstyrningen i läroplanen utvecklades och att den enskilde läraren fick större frihet. Lpo 94 kom däremot i samband med en decentralisering som innebar att skolor blev en kommunal angelägenhet. Istället för en statlig styrning fick kommunen i början av nittiotalet ta över det ekonomiska och organisatoriska ansvaret för de lokala utbildningarna. De förändrade läroplanerna har dock inte fått det genomslag som kanske var förväntat bland de som formulerat läroplanerna. ”På skolorna hade reformeringen hittills mest handlat om administrativa och organisatoriska förändringar” (Skolverket, 1997). Vidare i skolverkets utvärdering av skolans styrning kommer man fram till att lärarna trots sin ökade frihet (vad gäller valet av pedagogiska metoder) fortfarande använder sig av de undervisningsmetoder som de tidigare gjort. Lärarna anser att de nya politiskt formulerade målen och riktlinjerna istället inneburit ett större arbete med organisatoriska och administrativa frågor (a.a).

Gymnasieskolans läroplaner har på liknande sätt de senaste trettio åren utvecklats mot en förskjutning av ansvar och målorienterade riktlinjer för undervisningen. Med Lgy 70 startade man en trend där lärare ute på skolan fick större utrymme att forma sin undervisning (Svensk facklitteratur, 1989). Lgy 70 har vid några tillfälle på 70-talet och 80-talet ändrats och moderniserats i takt med ändrade krav på skolan (a.a). Lpf 94 och decentraliseringen av beslutsfattande instanser fick ungefär samma effekt på gymnasienivå som Lpo 94 fick i grundskolan. En annan viktig förändring vid denna tidpunkt var införandet av program istället för linjer. Denna förändring innebar bl.a. att alla gymnasieprogram blev treåriga och att teoretiska ”kärnämne” skulle finnas med i de praktiska programmen. Tanken bakom införandet av program var att alla oavsett val av program skulle få möjligheten att studera vidare på högskola. På 70- och 80-talet bestod gymnasieutbildningen av linjer där det fanns små möjligheter att själv påverka sin utbildning. Tanken med införandet av program var att eleven själv skulle få valfriheten och utrymmet att styra sin utbildning (Skolverket, 2000:187).

Gemensamt för Lgy 70 och Lpf 94 är begreppet demokrati och dess innebörd. I båda läroplanerna förespråkar man en demokratisk grund i skolan. Jämställdhet, jämlikhet och demokrati utgör tre begrepp som i väldigt stor utsträckning berörs i läroplanerna. Det är tydligt att dessa begrepp och deras innebörd på politisk nivå anses viktiga och att man genom formuleringarna i läroplanerna vill att lärarkåren ska bejaka dessa. Läroplanernas formulering tenderar att framhäva många moraliska aspekter och vikten av att läraren försöker överföra dessa på eleverna. Läroplanerna har paralleller med det Linde (2000) kallar den moraliska läroplanen. ”Moralisk läroplanskod syftar till att ingjuta en viss moral och lojalitet hos medborgarna” (Linde, 2000). Paralleller kan också dras mellan dagens läroplaner och Lindes beskrivningar av den demokratiska läroplanskoden och den rationella läroplanskoden. Utifrån dessa begrepp kan man alltså dela in dagens läroplan och dess syfte i tre delar. Den innehåller:

- Moralisk läroplanskod – ingjuta moral i eleverna.
- Demokratisk läroplanskod – alla har rätt till kunskap och kunskapen skapar välfärd.
- Rationell läroplanskod – förbereda eleverna inför framtida arbete.

Den politiskt formulerade läroplanen anger främst dessa tre perspektiv som centrala i skolverksamheten.

I både Lgy 70 och Lpf 94 framhäver man en demokratisk syn som på många sätt har fokus på individen och hans/hennes frihet och valmöjligheter. Man ger i Lpf 94 en ganska vag bild av

samhällets sociala strukturer och hur dessa inverkar på individens frihet och valmöjligheter. Har alla elever samma möjligheter att ta tillvara på denna frihet och dessa valmöjligheter? Lpf 94 betonar starkt skolans roll i att på olika sätt utveckla eleven kunskapsmässigt och socialt. Med detta som grund anser man att elevens egna möjligheter att påverka sin utbildning och framtid ökar. Detta förhållningssätt tydliggör dock inte samhällets sociala, kulturella, ekonomiska strukturer och hur dessa påverkar elevers frihet och valmöjlighet.

Under 90-talet har läroplansforskningen varit intensiv, vilket naturligtvis hänger samman med införandet av Lpo 94 och Lpf 94. Men det hänger även ihop med den organisatoriska, ekonomiska decentraliseringen av skolsystemet och kommunens ökade ansvar. Mycket forskning har ägnats åt dessa förändringars verkan på grundskole- och gymnasieutbildning. Litteraturen inom detta forskningsfält berör olika aspekter av samma problematik. Med hänsyn till olika fokus kan litteraturen inom detta forskningsfält delas upp enligt följande.

- Läroplanen
- Ekonomi/organisation
- Lärarnas arbete

Denna indelning är naturligtvis grov och generaliserad men används här för att förenkla bilden av forskningsfältet.

Den litteratur som har läroplanen i fokus berör ofta de underliggande tonerna i läroplanen och hur dess formuleringar påverkar dess kraft som styrdokument (Linde, 2000).

En annan aspekt i litteraturen har varit den ekonomiska och organisatoriska förändringen som följde decentraliseringen. Denna litteratur ger också insyn i hur denna förändring påverkat skolans förmåga att uppfylla läroplanen (Skolverket 1997, Alexandersson 2002).

Litteraturen inom detta fält har även uppehållit sig kring lärarnas förmåga att ta till sig den nya läroplanen och hur lärare organisatoriskt haft svårigheter med att införliva sig med den nya läroplanen (Skolverket 1997, Alexandersson 2002).

Det finns trots en omfattande mängd undersökningar och litteratur fortfarande ett behov av att komplettera dagens läroplansforskning. Sällan har man inom detta forskningsfält satt fokus på elevernas upplevelse av skolans uppfyllelse av läroplanen. Elevernas perspektiv borde ha en större tyngdpunkt inom denna forskning eftersom läroplanerna främst är avsedda att beröra eleverna. Trots att eleverna inte har någon större kännedom berörande läroplanerna och deras roll kan deras upplevelse av utbildningen bidra med en insikt som ofta negligeras. Detta arbete kommer därför att grundas på elevernas upplevelse av skolan och hur deras upplevelse förhåller sig till Lpf 94:s demokratiska ambitioner.

2:3 Bourdieus teori

I mitt arbete har jag valt en teoretisk utgångspunkt som främst utvecklats inom den sociologiska forskningen. Min teoretiska utgångspunkt har jag valt eftersom den är högst relevant för att kunna analysera den svenska gymnasieutbildningens demokratiska roll och hur denna upplevs utav gymnasieeleverna.

Teorin jag valt att utgå ifrån är formulerad av Pierre Bourdieu. Han var verksam i Frankrike som sociolog och har i mycket av sin forskning tagit upp skolans roll i samhället. Hans teori innebär i stort att skolan reproducerar klassamhället (Broady, 1985). De mest centrala dragen i hans teori är att elever med olika sociala, kulturella, ekonomiska bakgrunder upplever skolan

olika. Skolan som institution präglas av en miljö där en särskild syn på utbildning tas för given. Han menade även att det inom skolan finns en speciell fysisk och begreppslig miljö som professionella inom skolan inte är medvetna om. Synen på utbildning och den begreppsliga miljön som genomsyrar skolan gynnar enligt Bourdieu de samhällsklasser som genom sin sociala, kulturella och ekonomiska bakgrund delar dessa värderingar och begrepp. Framförallt individer från högre samhällsklasser gynnas av skolans begreppsliga miljö, medan individer från lägre samhällsklasser missgynnas av denna begreppsliga miljö (Broady, 1985). Detta förhållande leder enligt Bourdieus teori till att individer från olika samhällsklasser väljer olika studievägar och att elever med högutbildade föräldrar stannar längre inom utbildningsväsendet än elever med lågutbildade föräldrar.

Elever från lägre samhällsklasser har en syn på skolans roll och utbildningens syfte som skiljer sig från den syn lärare och skolledning representerar. Elever från högre samhällsklasser har däremot en syn på utbildning och skola som på många vis överensstämmer med lärares och skolledning. Detta förhållande leder till att eleverna beroende av social, kulturell och ekonomisk bakgrund upplever skolgången olika. Elever som inte delar statens, kommunens, lärarnas och skolledningens syn på utbildning upplever en klyfta mellan sig och skolan. Denna klyfta leder ofta till att elever från lägre samhällsklasser ifrågasätter utbildningen och att de ofta inte stannar inom utbildningsväsendet lika länge som elever från högre samhällsklasser. Elever från högre samhällsklasser upplever inte denna klyfta på samma sätt vilket beror på deras gemensamma värderingar med lärarna. Klyftan mellan skola och elev skapas alltså när elevens värderingar p.g.a. social, kulturell och ekonomisk bakgrund inte stämmer överrens med lärarnas och skolledningens värderingar (Broady, 1985).

Processerna som skapar denna segregering inom skolsystemet sker oftast omedvetet, vilket enligt Bourdieu innebär att förhållandet inte förändras nämnvärt över tid. Problematiken kring de omedvetna processer som påverkar relationen mellan elev och skola tas bl.a. upp av Broady (1982). Bourdieu menar att skolans underliggande begreppsliga miljö och syn på kunskap leder till att ett särskilt förhållande till kunskap förespråkas inom skolan. Detta bekräftas även utav Säljö (2000) som menar att skolan genomsyras av en miljö där ett speciellt sätt att förhålla sig till kunskap förespråkas och att skolan idag utgörs av en begreppslig diskurs med svag anknytning till många av elevernas livserfarenheter.

Bourdieu har fått mycket kritik för att hans teori om klassreproduktion inom skolsystemet varit deterministisk. Kritiken har framförallt grundat sig på att framtida utveckling och förändrade sociala, kulturella och ekonomiska strukturer i samhället leder till att klassreproduktionen inte är konstant utan hela tiden förändras. Denna kritik är på många sätt berättigad och bekräftad inom sociologisk och pedagogisk forskning men trots detta finns det fortfarande bevis och forskning som styrker det faktum att det till viss del sker en reproduktion av samhällsklasser genom skolsystemet (Jönsson 1993, Johnsson 2004, Skolverket 1995:92, Petersson 1998). För att på bästa sätt använda sig av Bourdieus teori måste man förhålla sig kritisk till de deterministiska dragen i hans resonemang.

Bourdieu använder några centrala begrepp för att förklara reproduktionen i skolsystemet. Tolkningarna av begreppen är naturligtvis av vikt för min syn på teorin och dess roll i detta arbete. Jag kommer nedan, kortfattat förklara de begrepp som jag kommer att referera till senare i arbetet. Med begreppsförklaringarna vill jag klargöra mina utgångspunkter i kommande diskussionsdel.

Habitus – De tanke- och handlingsramar som påverkar vårt sätt att uppfatta omgivningen och som samtidigt fungerar som ett raster genom vilket vi tolkar omgivningen. Detta raster påverkar våra värderingar. Genom *habitus* utvecklas livsstilar, smaker och värderingar som hänger samman med människors fysiska och mentala omgivning (Bourdieu, 2000 vol. 1).

Kulturellt kapital - innebär en slags kulturell kompetens som utgörs av tillgångar i form av språkbruk, kunskaper, erfarenheter, värderingar, sätta att uppfatta och tänka, att tala och röra sig m.m. (Bourdieu, 2000 vol.1).

Livschans – Hur varje enskild individ upplever sin fysiska/psykiska omgivning och framtida möjligheter, d.v.s. ger en uppfattning om vem man är och under vilka villkor man lever, varifrån man kommer och vart man är på väg. *Objektiva livschanser* omfattar tillgången till t.ex. makt, sjukvård, utbildning och kultur medan de *subjektiva livschanserna* avser de kvalitativa upplevelserna av de egna livsvillkoren (Bourdieu, 2000 vol.1).

Reproduktion – en aktivt återskapande process, ett förnyat frambringande av något. Inom sociologin används begreppet för att beteckna hur samhällets sociala och kulturella ordning återskapas. *Social reproduction* innebär återskapandet av sociala klasser och skikt men också reproduktionen av agenter, d.v.s. vilka individer som erhåller vilken klassposition (Bourdieu, 2000 vol.1).

För att uppnå en demokratisk skola förespråkar Lpf 94 individuell frihet, många valmöjligheter, kunskapsutveckling, social utveckling och vägledning från professionella ute på skolorna. Med hjälp av Bourdieus teori vill jag undersöka hur eleverna upplever att dessa redskap fungerar och hur de upplever skolans demokratiska roll. Eftersom innebörden i begreppet demokrati är diffus i Lpf 94 har jag som tidigare nämnts valt att utgå ifrån SOU:s (statens offentliga utredningar) tolkning av begreppet. Som utgångspunkt i mina frågeställningar och diskussionsdel har jag framförallt använt mig av Bourdieus teori. Valet att framförallt arbeta utifrån Bourdieus teori grundar sig på min uppfattning att hans teori utgör en slags motpol till vad skolans demokratiska roll egentligen bör innebära. Framförallt har hans teori utgjort en grund utifrån vilken jag fått möjligheten att ifrågasätta hur eleverna upplever skolans demokratiska roll.

2:4 Elevers upplevelse av skolan

Min undersökning kommer som tidigare nämnts sätta fokus på elevers uppfattningar om skolan och hur den påverkar deras liv. En liten men för detta arbete väsentlig del av tidigare arbete inom detta område kommer därför kort redovisas. Som nämnts tidigare finns det skarp kritik berörande Bourdieus teori och det faktum att han inte tar någon större hänsyn till tid och förändring genom tid.

Brante (2000) försöker i sitt arbete klargöra och förklara gymnasiestudenters upplevelser av deras relation med lärarna och tar då bl.a. upp Mannheims generationsteori som en möjlig förklaring till den problematik som gestaltar sig i relationen mellan lärare och elever. Brante koncentrerar sig alltså på interaktionen mellan eleverna och lärarna. Mannheims generationsteori används av Brante för att förklara elevers upplevelse av deras interaktion med lärarna, anledningen till att jag vill lyfta fram denna teori är att den på ett bra sätt kompletterar Bourdieus teori som inte tar större hänsyn till tidsaspekten och denna form av generationsproblematik. Mannheims teori baseras i stora drag på att olika generationer med olika perspektiv på verkligheten upplever sin omgivning olika, vilket i sin tur leder till att

handlingar och värderingar skapar motsättningar mellan olika generationer. Brante (2000) förklarar Mannheims teori enligt följande.

Nya och unga generationerna inför i samhället nya perspektiv och värderingar gentemot objekt och relationer. Dessa förkastas eller stöds i sin tur utav äldre generationer. De nya generationernas förhållningssätt gentemot relationer och objekt kan alltså leda till förändring om de äldre generationerna accepterar dem. Samtidigt försvinner i viss mån de äldre generationernas värderingar och perspektiv på samhället och relationer. Samtidigt lever vissa värderingar och förhållningssätt vidare beroende på om yngre generationer accepterar dessa. Ytterligare en intressant aspekt som är central i Mannheims generationsteori är att varje generation är situerad i den historiska processen, vilket innebär att varje generation genom sina historiska uppväxtförhållande upplever samhället och de relationer den bygger på olika. Vidare menar Mannheim att ungdomen är mer medvetna om samhällets föränderliga natur, vilket de också tar ställning till. De äldre generationerna har däremot blivit mer samhällsvänliga och godkänner i högre grad rådande omständigheter. Brante menar att detta förhållande skapar svårigheter inom skolverksamheten där unga generationer möter äldre.

Med hjälp av denna teori finns möjligheten att analysera och förklara mönster som bryter mot Bourdieus teori om skolans roll i reproduktionen av de sociala, kulturella och ekonomiska strukturerna i samhället. Med hjälp av Mannheims generationsteori anser sig Brante (2000) kunna förklara hur elevers/lärares sociala, kulturella och ekonomiska bakgrund och dess effekt inom skolan förändras över tid, men han menar samtidigt att dessa förändringar i viss mån etablerar gamla strukturer.

Den litteratur jag tagit del av, som berör elevers upplevelse av skolan kan generellt delas in i två grupper. Första gruppen sätter fokus på individen och hur eleven upplever sin egen roll i skolan (Skolverket, 1999:164, Skolverket, 1995:92). Den andra gruppen sätter fokus på sambandet mellan elevens upplevelser av skolan och större sociala, kulturella och ekonomiska strukturer i samhället (Svensson m.fl. 2002, Brante 2000, Hammarström 1996).

Skolverket (1995:92) redogör i sin rapport gymnasieelevers syn på utbildning och utbildningsval. Rapporten sätter fokus på elevens perspektiv och det framgår tydligt att elevernas uppfattningar kring utbildning och utbildningsval skiljer sig åt beroende av vilket program man går. Det framgår även i denna rapport att de intervjuade eleverna mer eller mindre indirekt upplever samband mellan elevers bakgrund, personlighet och utbildningsval. I undersökningen har man framförallt i diskussionerna om olika programs status märkt att eleverna tydligt ser skillnader och motsättningar mellan sig själva och elever på andra program, särskilt starkt är detta förhållande mellan praktiska och teoretiska ämnen. Skolverket (1995:92) tydliggör även hur elever upplever sambandet mellan vilket gymnasieprogram man tillhör och hur ens fritidssysselsättningar ser ut.

Hammarström (1996) utgår i sin studie av ungdomars upplevelse av skolan ifrån ett individperspektiv. Hon utgår alltså ifrån den enskildes upplevelse av skolan vilket hon motiverar med hjälp av Boudons teori. Enligt Boudons teori styrs den enskilda eleven genom sin sociala bakgrund till olika val inom utbildningssystemet. Beroende av främst social bakgrund upplever den enskilda eleven utbildningsvalen olika, vilket innebär att elever med olika social bakgrund väljer olika utbildningsalternativ. Vidare menar Boudon att de olika valen inom utbildningen särskiljer elever med olika social bakgrund. Den särskiljande processen sker successivt genom elevens skolgång. Val av utbildningsalternativ på högstadiet får t.ex. konsekvenser på val av gymnasieutbildning vilket i sin tur får konsekvenser på hur

eleverna upplever sina möjligheter att studera vidare på högskola. Sambandet mellan social bakgrund och olika utbildningsval samt dess konsekvenser blir i Hammarströms studie ur många aspekter bekräftat. En viktig aspekt i Boudons teori är att den inte är lika deterministisk som Bourdieus teori. Boudon hävdar nämligen att den enskilda elevens intelligens kan skapa en möjlighet för eleven att bryta detta mönster. Han har sina studier kunnat iakttaga att studiebegåvade elever från lägre socialgrupper brutit det mönster som innebär att elever från lägre socialgrupper inte avancerar till högre studier. Denna iakttagelse har även bekräftats i Hammarströms studie. Hon har med hjälp av intervjuer kunnat klargöra hur enskilda elever upplever skolan och dess möjligheter, samt hur dessa upplevelser påverkat deras utbildningsval. Framförallt har Hammarström i sin studie funnit att valet av gymnasieutbildning utgör den punkt i elevers utbildning då elevens sociala bakgrund både indirekt och direkt har störst påverkan på elevens utbildningsval. Hammarström (1996) tar även upp genusperspektivet i sin studie och tydliggör skillnader mellan manliga och kvinnliga elevers utbildningsval. Hennes studie visar också att valet av gymnasieutbildning mer än något annat utbildningsval påverkas av könstillhörighet.

Hammarström (1996) ger med stöd av sin teoretiska ansats en god insyn i den enskilde elevens subjektiva förhållande gentemot utbildningsval och förklarar genom individens upplevelse av skolans möjligheter hur framförallt social bakgrund och kön påverkar elevens utbildningsvägar och vilka konsekvenser detta förhållande får.

3. PROBLEMPRECISERING

Utifrån nedanstående frågeställningar vill jag försöka ta reda på hur elever upplever att skolan ger dem chansen att på lika villkor kunna delta i formandet av sin framtid och på lika villkor kunna forma sin tillvaro samt ifall de upplever att skolan ger varje enskild elev möjligheten att påverka sina levnadsvillkor. Frågorna är utav mig härledda från Bourdieus teori om skolans roll i samhället.

Frågeställningarna som utgör grunden i undersökningen:

Hur påverkas elever i sitt val av utbildning?

Hur påverkar skolan och lärarna, eleverna och deras framtidsutsikter?

Upplever eleverna att det finns samband mellan elevers bakgrund och vilket program eller vilken skola de väljer?

4. UNDERSÖKNINGEN

4:1 Metod

Jag har i min undersökning valt att utgå ifrån en kvalitativ undersökningsmetod. Valet av en kvalitativ metod kan motiveras med att undersökningens syfte är att hitta resonemang hos eleverna som kan vara svåra att hitta med hjälp av kvantitativa metoder (Holme, 1997). Jag har i min undersökning använt mig av gruppintervjuer för att försöka finna olika elevgruppers attityder.

Att använda sig av gruppintervjuer kan vara riskabelt eftersom individerna i gruppen kan utöva inflytande över varandra och styra diskussionerna så att vissa individer inte får klargöra sin ställning (Trost, 1997). Denna problematik har jag varit högst medveten om och jag har i analysen av undersökningen tagit hänsyn till detta. Trots att gruppdynamiken kan utgöra ett problem så kan den också ge en djupare insyn i konflikter och förhållande som återspeglar de sociala förhållanden jag velat få förståelse för (Trost, 1997). Valet av intervjuemetod kan till viss del motiveras med att jag ville ta del av hur olika grupper resonerar kring frågor som av mig är härledda från Bourdieus resonemang. Varje individs resonemang har inte utgjort fokus utan istället gruppens resonemang och hur de tillsammans eller splittrat tar ställning till mina intervjufrågor. Ytterligare ett problem som uppstår i intervjuerna är gruppens förhållande till mig som intervjuare. För att minska eventuella felkällor har jag därför försökt att klargöra min roll som intervjuare för grupperna. Grupperna har innan intervjuerna upplysts om att deras resonemang och diskussioner varit det centrala och att de inte behövt "ge rätt svar". Min roll har alltså varit att styra diskussionerna och att observera. Naturligtvis finns där alltid en risk att mitt sätt att styra diskussionen påverkar gruppens resonemang och jag har därför i så hög grad som möjligt försökt att hålla mig till de förberedda diskussionsfrågorna (se bilaga 1).

Min intervjuemetod kallas enligt Wibeck (2000) för fokuserade gruppintervjuer, vilket innebär att jag utgått ifrån några diskussionsfrågor som berör ett speciellt ämnesområde. I detta fall har frågorna haft fokus på hur eleverna upplever sin roll i skolan och vilken roll skolan har i deras liv. Intervjuerna har varit semi-strukturerade vilket innebär att jag introducerat en fråga och sedan har gruppens diskussion styrt innehållet. När ämnet enligt mig blivit uttömt har jag introducerat en ny fråga. Innehållet i diskussionerna har alltså i hög grad styrts av gruppmedlemmarna och min roll har varit att introducera de frågor som varit relevanta för mig.

4:2 Genomförande

Intervjuerna har gjorts på fyra olika gymnasieskolor. Tre av dessa skolor ligger i samma stad medan den fjärde skolan ligger i en annan befolkningsmässigt större stad. Städernas gymnasieskolor har olika upptagningsområde, vilket innebär att eleverna i den befolkningsmässigt större staden kommer ifrån geografiskt andra belägna områden än eleverna i den mindre staden. De olika upptagningsområdena är alltså inte baserade på sociala, kulturella eller ekonomiska förhållande utan generellt baserade på avståndet mellan elev och skola. Städernas olika upptagningsområden beror alltså på avståndet mellan skola och elev, vilket också visar att eleverna generellt väljer den närmaste studieorten.

Valet att intervjua gymnasieelever grundar sig på några viktiga faktorer. Gymnasiet utgör ett stadium i skolsystemet där valmöjligheterna blir större än i den obligatoriska skolan. Gymnasiet är en frivillig skolform vilket innebär att det är upp till varje individ ifall man vill läsa på gymnasiet eller ta sig ut på arbetsmarknaden. Det finns alltså alltid möjlighet att avbryta sina studier på gymnasiet. Denna valmöjlighet mellan skolor, program och jobb leder till att eleverna på något sätt måste ta ställning till vad de vill göra, vad de kan göra, vad de får göra och hur de ska förhålla sig till framtiden. Dessutom kan man förvänta sig att eleverna på gymnasiet generellt har en större insikt i faktorer som påverkar deras liv än elever på högstadiet. Friheten att välja och större valmöjlighet leder också till att elevers bakgrund, elevers syn på sig själva och framtid får en större inverkan på individens sätt att förhålla sig till olika utbildningsval (Johnsson, 2004).

Valet att göra intervjuerna på olika skolor beror också på ett flertal faktorer. Skolorna har olika upptagningsområde vilket innebär att de intervjuade gymnasieeleverna ofta kommit ifrån geografiskt olika belägna områden. För att få en tyngd i min undersökning har jag eftersträvat en geografisk variation vad gäller elevernas hemort. Dessutom hänger ofta geografisk härkomst samman med social, kulturell och ekonomisk bakgrund (Jönsson 1993). En annan anledning till att jag valt olika skolor beror på att skolorna haft olika programutbud där de ofta är inriktad på antingen praktiska eller teoretiska program.

Intervjuerna genomfördes med grupper på sex stycken elever, varav tre killar och tre tjejer, förutom intervjun med elever från fordonsprogrammet där det bara fanns en tjej i gruppen. Anledningen till att det i denna intervjugrupp bara fanns en tjej beror på att hon var den enda tjejen i sin årskurs på fordonsprogrammet. Intervjuerna har varat i 30 – 45 minuter. Tre grupper utav de fem intervjuade gick i årskurs ett på gymnasiet. Min avsikt var att intervjua elever som gick sitt första år på gymnasiet. De två andra grupperna bestod av elever som gick sitt andra respektive tredje år på gymnasiet. Variationen på första, andra och tredje årets gymnasieelever får ses som en lösning på svårigheten att få tag i grupper med elever som gick sitt första år på gymnasiet.

Varje intervjugrupp har som tidigare nämnts bestått av sex personer. Gruppdynamiken förändras till det negativa om man i en gruppintervju har ett större eller mindre antal deltagare. Wibeck (2000) menar att för många deltagare kan leda till att ett fåtal styr diskussionen medan de andra sitter passiva. Med för få deltagare kan atmosfären bli stel, vilket i sin tur leder till en trög diskussion där alla håller med varandra. Ur många aspekter är därför enligt Wibeck (2000) sex personer per grupp det mest givande antalet i fokuserade gruppintervjuer. Hon menar att gruppdynamiken blir som bäst med sex personer. Utifrån denna ståndpunkt har jag därför valt att ta med sex personer i varje grupp. Med genusperspektivet i tanke valde jag att blanda tre killar och tre tjejer i varje grupp för att få en rättvis bild av eventuella skillnader mellan killar och tjejer.

Sambandet mellan elevers sociala, kulturella, ekonomiska bakgrund och deras val av gymnasieprogram har länge diskuterats ur olika perspektiv (Jönsson m.fl. 1993, Skolverket, 1995:92, Hammarström, 1996). Med detta samband som utgångspunkt har jag valt intervjugrupper från olika gymnasieprogram. Jag har alltså utgått ifrån att grupper från olika program generellt har olika bakgrund. Framförallt har jag valt grupper från olika program för att få en bredare bild av elevers syn på skolan. Sambandet mellan elevers bakgrund och programval har bara legat till grund för valet av intervjugrupper. I mina intervjuer har jag däremot försökt att bortse ifrån eventuella samband för att inte påverka intervjuerna.

Följande gymnasieprogram är representerade i gruppintervjuerna.

- Fordonsprogrammet
- Handelsprogrammet
- Samhällsvetenskapliga programmet
- Naturvetenskapliga programmet
- Estetiska programmet

Tidigare forskning har som tidigare nämnts visat att det finns samband mellan elevers programval och deras sociala, kulturella och ekonomiska bakgrund (Jönsson m.fl. 1993, Skolverket, 1995:92, Hammarström, 1996). Elever på fordonsprogrammet har enligt denna forskning generellt en annorlunda bakgrund än elever på naturvetenskapliga programmet.

Generellt har alltså elever på olika gymnasieprogram olika bakgrund. Med detta förhållande i åtanke har jag alltså valt elevgrupper från fem olika gymnasieprogram med syftet att i undersökningen få en bred variation vad gäller elevernas sociala, kulturella och ekonomiska bakgrund. Enligt Jönsson m.fl. (1993) inverkar elevers bakgrund på hur de uppfattar skolan och syftet med denna undersökning är att försöka finna skillnader och likheter i hur elever på olika program och med generellt olika bakgrund upplever skolan, utbildningsval och framtid. Jag har alltså utgått ifrån att elever med olika bakgrund upplever skolan och sin roll i skolan olika, ett förhållande som framförallt tydliggjorts av Jönsson m.fl. (1993).

De intervjufrågor jag använt mig av för att skapa diskussioner i grupperna är av mig härledda från Bourdieus teori om skolans reproduktion av samhällets sociala, kulturella och ekonomiska strukturer. Frågorna reflekterar alltså min tolkning av Bourdieus teori. Frågorna är främst formulerade och utformade för att kunna ge svar på mina frågeställningar. Frågorna är helt enkelt uppbyggda utifrån syftet att de ska ge en ökad insyn i hur eleverna upplever skolan, utbildningsval och framtid. De två sista diskussionsfrågorna är utformade som påstående för att eleverna ska ta ställning. Dessa påstående har använts för att få eleverna att tänka i ”andra banor”. De första diskussionsfrågorna i grupp 1 har som syfte att skapa en mer avslappnad diskussion och svaren på dessa kommer därför inte att redovisas (se bil. 1).

Det empiriska underlaget för detta arbete har framförallt samlats in med hjälp av bandspelare. Med hjälp av bandspelare har jag dokumenterat varje gruppintervju. Efter varje intervju har jag även skrivit ner personliga reflektioner som då haft fokus på gruppdynamiken och de visuella intrycken under intervjun. Dessa personliga reflektioner kommer inte att redovisas enskilt utan har fungerat som stöd i min analys av de inspelade intervjuerna. Varje intervju har med hjälp av bandspelare sammanställts och kategoriserats för att skapa en struktur i den empiriska delen. I kommande resultatdel kommer ett urval av de intervjusvar som är relevanta för arbetet att redovisas.

4:3 Etiska överväganden

I min undersökning har jag i möjligaste mån försökt att ta hänsyn till de forskningsetiska principer som finns formulerade i Vetenskapsrådet (2002). Intervjuerna har från deltagarnas sida varit frivilliga och de deltagande eleverna har blivit informerade om undersökningens syfte innan intervjuerna genomförts. De har innan intervjuerna även blivit informerade om att intervjuerna spelas in men att deras namn och skola inte kommer att användas i detta arbete. Jag har även varit noga med att poängtera att inspelningarna bara kommer att användas utav mig. För att ge undersökning relevans har jag i arbetet valt att ta med vilket program de intervjuade tillhör, vilket även godkänts utav de medverkande. Elevernas namn och skolornas namn har i detta arbete utelämnats med hänsyn till elevernas anonymitet. I min undersökning har jag därför valt att lägga en större vikt på programtillhörighet.

4:4 Metoddiskussion

Mitt val av metod har fått en stor inverkan på detta arbetets utgång. P.g.a. det faktum att eleverna i hög grad fått styra och bestämma diskussionernas innehåll så har deras perspektiv blivit styrande. Vissa aspekter som jag ansett viktiga har vid vissa tillfällen hamnat i skymundan eftersom de intervjuade eleverna inte känt att dessa aspekter varit av intresse, vilket kan bero på att de inte funderat eller diskuterat dessa aspekter tidigare. Detta problem har i sin tur lett till att vissa samband som för detta arbete hade varit intressanta blivit mindre belysta. Ett komplement till min undersökning i form av enkätintervju eller förberedande

diskussion hade förmodligen givit ett bättre resultat. De diskussionsfrågor jag använt mig av har troligen i för hög grad förutsatt att eleverna funderat i dessa banor tidigare. P.g.a. metodval och utformandet av diskussionsfrågorna har större samband mellan elevens bakgrund, upplevelse av skola och framtid samt dess konsekvenser genom intervjuerna i hög grad framgått indirekt.

4:5 Bearbetning av intervjumaterialet

För att skapa en struktur i intervjumaterialet har jag delat upp det i fyra olika kategorier, denna indelning är baserad på vilka ämnesområden de intervjuade eleverna berörde i sina diskussioner. I sammanställningen av det insamlade intervjumaterialet framkom det fyra stora ämnesområden som alla intervjugrupper mer eller mindre berörde i sina diskussioner. Dessa fyra ämnesområden utgjorde alltså ett gemensamt mönster, vilket jag även valt att utgå ifrån i min resultat- och analysdel. De fyra ämnesområdena är dessutom som konsekvens av intervjufrågorna nära relaterade till mina frågeställningar. Valet att sätta fokus på just dessa kategorier beror på att de är mest relevanta för arbetets syfte.

Den första kategorin utgörs av diskussioner som berört ämnet, **val av skola och program**.

Den andra kategorin utgörs av diskussioner som berört ämnet, **framtiden**.

Den tredje kategorin utgörs av diskussioner som berört ämnena, **föräldrar och lärare**.

Den fjärde kategorin utgörs av diskussioner som berört ämnet, **bakgrund – skola**.

Dessa kategorier kommer alltså att redovisas i resultat- och analysdelen.

För att ge en tydligare bild av de olika programmens ståndpunkt har jag gjort ytterligare en indelning med hänsyn till vilket gymnasieprogram intervjuvärderna representerar. Denna uppdelning kan alltså motiveras med att de olika programmens ståndpunkt inom varje kategori klargörs. Med denna uppdelning har jag tolkat och analyserat svaren utifrån arbetets syfte och frågeställningar.

I resultat- och analysdelen kommer jag då skolans namn finns med i citaten att benämna dessa skolor xx-skolan.

5. RESULTAT OCH ANALYS

5:1 Val av skola och program

Som rubriken anger kommer jag här att redovisa ett urval av det intervjuematerial där de intervjuade eleverna i sina diskussioner berör ämnet val av skola och program. Inom denna kategori vill jag tydliggöra hur eleverna upplever de utbildningsval de ställts inför.

Elevernas motiv till varför de valt det program de valt varierade utifrån vilket program de gick. I den intervjugrupp som tillhörde fordonsprogrammet menade många att de valt programmet eftersom de hade ett intresse för bilar.

”Jag har alltid hållit på med bilar och kände att det kunde va kul att göra något man är intresserad av” (elev, FP).

På samhällsprogrammet och naturvetenskapliga programmet motiverade man oftare sitt val med att det var en ”bred” utbildning och att de valt programmet för att de inte visste vad de ville göra i framtiden. Några av de intervjuade från samhällsprogrammet och naturvetenskapliga programmet menade att deras programval ger en trygghet eftersom de får stor bredd i sina möjligheter att söka till olika högskoleutbildningar.

”Jag valde att läsa på det naturvetenskapliga programmet för att det är en bred utbildning och dessutom tycker jag att det är intressant med fysik, kemi och biologi o sånt” (elev, NV).

Majoriteten av de intervjuade eleverna som tillhörde estetiska programmet hade valt detta program eftersom de var intresserade av musik, bild eller teater.

”Jag tror att många väljer denna utbildningen för att de tycker det är roligt att hålla på med musik, teater och sånt. Jag har valt programmet för att jag ville trivas med utbildningen” (elev, ES).

De elever som blivit mer eller mindre påverkade i sitt utbildningsval återfanns i varje grupp oavsett vilket program de gick.

”Många kompisar har gått fordon tidigare” (elev, FP).

”Många kompisar från min hemort valde xx-skolan så det känns klart bättre att gå här, man kan ju snacka med dom om det mesta” (elev, SP).

”Min äldre bror tyckte att jag skulle gå här eftersom han visste att denna skola va bra” (elev, SP).

”Jag valde xx-skolan för att den hade bra rykte” (elev, NV).

”Mina föräldrar har alltid sålt saker och vi har rykte om oss att va bra på att sälja, det har nog påverkat mig” (elev, HP).

Genom ovanstående citat framgår det att kompisar och föräldrar har ett stort indirekt inflytande på elevernas utbildningsval. Några av de intervjuade eleverna menade också att skolors status eller rykte har ett inflytande på deras utbildningsval. Skolor som har program med låga intagningspoäng har ur de intervjuade elevernas ögon mindre status.

”Det finns en gymnasieskola på min hemort men där går bara bönder och elever med låga betyg. Tjejerna går liksom barn o fritid medan killarna går på byggprogrammet. Min syster ville inte att jag skulle gå på den skolan, hon tyckte att jag skulle välja xx-skolan för att den har bättre lärare och är mer seriös” (elev, SP).

I intervjuerna framgick det relativt tydligt att vissa elever med bra betyg inte ens funderat på att välja en skola med ”låg status” trots att denna skola haft liknande programutbud som den skola de nu gick på. De menade att skolan med ”låg status” hade mindre kompetenta lärare. I intervjuerna har det dock framgått att bilden av skolors olika status främst förmedlas mellan eleven och hans/hennes kompisar och föräldrar.

”Man hörde ju från kompisar och så, att vissa skolor inte va bra och att där bara gick IG- barn” (elev, HP).

”Många tycker att de som g r barn o fritid, omv rldnad  r IG-barn, men jag tror inte det stämmer helt. Det finns säkert de som har bra betyg och ändå väljer dessa program” (elev, HP).

Det fanns hos de intervjuade gymnasieeleverna en tydlig uppfattning kring vilka program som har hög respektive låg status, vilket hänger samman med intagningspoäng och ifall programmet  r teoretiskt eller praktiskt. Enligt några elever på estetiska programmet framkom detta statusf rh llande n r de på högstadiet skulle ta hjälp av sin studievägledare.

”Jag hade rätt bra betyg i högstadiet så studievägledaren tyckte att jag skulle l sa NV istället för estetiska programmet. Jag valde ändå estetiska programmet eftersom jag tyckte att det verkade roligare” (elev, ES).

”...eftersom jag inte hade så bra betyg rekommenderade syokonsulentsen mig att gå på handels. Fast jag kunde komma in på estetiska programmet så tyckte syokonsulentsen att handels passade mig bättre eftersom betygen inte va så bra” (elev, ES).

Det är tydligt att dessa elever i mötet med sina studievägledare känner att betygen styr vilket program de ska gå och att intresset hamnar i skymundan.

Till sist bör man även poängtera betygens inverkan på elevens valmöjligheter. Några av de intervjuade eleverna på handelsprogrammet och fordonsprogrammet menade att de egentligen ville l sa på något annat program men p.g.a. dåliga betyg var tvungna att gå dessa program.

5:1:1 Analys

De flesta grupperna oavsett programval ansåg att det ytterst var de själva som valt program och att de inte påverkats nämnvärt av någon kompis, förälder, lärare eller studievägledare. Istället menade de att de med hänsyn till egen trivsel och framtidsutsikt valt program.

  ena sidan uttrycker de intervjuade eleverna en viss självständighet i sitt val av gymnasieprogram men å andra sidan framkom det under intervjuerna att många trots allt blivit mer eller mindre påverkade vad gäller valet av skola och program.

Det har genom undersökningen framgått att kompisar och föräldrar har ett stort indirekt inflytande på elevernas utbildningsval, vilket innebär att de intervjuade eleverna inte direkt tänker på att en mycket stor del av deras beslut grundas på de värderingar de bildat tillsammans med släkt och vänner.

I undersökningen har det också framgått att olika skolors rykte eller status spelar en viss roll när eleverna ska välja utbildning. Bilden av skolors olika status har livligt diskuterats i mina intervjuer och eleverna har ofta kommit fram till att skolors rykte och status till väldigt stor del kommer från vad föräldrar och kompisar säger, vilket betyder att föräldrar och kompisar även ur denna aspekt har ett stort indirekt inflytande på elevernas utbildningsval.

I två av de intervjuade grupperna belystes studievägledarnas roll. Genom elevernas diskussioner fick jag intrycket att deras studievägledare undermedvetet givit eleverna känslan att det naturvetenskapliga programmet borde vara det självklara valet om man har bra betyg i högstadiet, vilket i sin tur innebär att man favoriserar detta program framför andra.

5:2 Framtiden

Här kommer jag att redovisa delar ur de diskussioner där eleverna berörde ämnet gymnasiestudier och framtidsplaner. Jag vill här försöka att tydliggöra hur eleverna ser på sin framtid och vilken roll de känner att skolan har i detta sammanhang.

Ett vanligt förhållningssätt gentemot framtiden oavsett programtillhörighet var att man första året efter gymnasiet skulle jobba eller ”ta en paus” från skolan. Även de som kunde tänka sig att fortsätta studera på högskola ville först ”göra något annat” eller ta ett ”sabbatsår”. Detta kunde t.ex. innebära att ta ett jobb som inte krävde någon högskoleutbildning och som inte var för fysiskt eller psykiskt belastande.

”Man orkar ju inte läsa vidare direkt, jag tänker nog ta ett sabbatsår” (elev, SP).

På fordonsprogrammet var det i intervjugruppen bara en elev som kunde tänka sig att studera vidare efter gymnasiet men han ville först jobba för att få erfarenhet. De andra i samma grupp tänkte jobba efter gymnasiet, några var dock osäkra ifall de skulle jobba med fordon. Enbart i denna grupp diskuterade man hur många som hoppat av programmet för att jobba. Det visade sig att det var ganska vanligt med elever som hoppade av programmet för att börja jobba.

De intervjuade eleverna på samhällsprogrammet hade framtidsplaner som ofta innebar att man skulle studera på högskola, men först efter man tagit ett ”sabbatsår”.

Precis som på samhällsprogrammet ville de intervjuade eleverna på det naturvetenskapliga programmet läsa vidare på högskola och många av dem kunde tänka sig att läsa vidare direkt utan sabbatsår. Bland framtida jobb nämnde de intervjuade eleverna arkeolog, läkare och advokat.

Av de intervjuade eleverna på det estetiska programmet kunde några tänka sig att studera vidare på högskola medan några ville jobba eller ägna mer av sin tid åt musiken. Några av de intervjuade eleverna menade att de kunde tänka sig att läsa vidare på högskola men inte förrän de kände sig motiverade.

”Jag kan nog tänka mig att plugga vidare men jag känner ingen motivation till det nu, jag vill hålla på med musik nu, det är liksom inte lönt att tvinga sig till att plugga vidare” (elev, ES).

På handelsprogrammet ville alla de intervjuade eleverna börja jobba efter gymnasiet och många av dem ville då jobba inom handelssektorn.

Genom intervjufrågorna har det i varje grupp väckts en diskussion kring hur viktig skolan är för att lyckas i framtiden. Framförallt eleverna på handelsprogrammet kände att skolan var viktig och att man måste gå igenom gymnasiet för att få ett bra jobb.

”Skolan är viktig för ens framtid, utan skolan kommer du ingenstans. Bra betyg är viktigt” (elev, HP).

I intervjun med denna grupp kom det även upp att föräldrarna i detta fall påverkar deras syn på skolan och framtiden.

”Mina föräldrar är på mig att jag ska sköta mig i skolan för att kunna få ett bra jobb i framtiden” (elev, HP).

Även på samhällsprogrammet menade eleverna att svaga betyg på gymnasiet leder till ”dåliga” jobb i framtiden.

”Vill man ha mycket pengar i framtiden måste man skärpa sig i skolan. Ingen utbildning – inget jobb. Om man inte vill jobba på Mcdonalds” (elev, SP).

På det naturvetenskapliga-, estetiska programmet och fordonsprogrammet var synen på skolans roll något annorlunda. De intervjuade eleverna på dessa program menade att om man inte lyckas i skolan så finns det andra vägar att gå för att få bra jobb. Man nämnde bl.a. möjligheten att läsa upp sina betyg eller att arbeta sig upp.

”Om man misslyckas i gymnasiet finns det alltid andra vägar att gå. Fast man vill ju inte läsa på komvux” (elev, NV).

Trots att eleverna på det naturvetenskapliga programmet kände att skolan inte utgjorde den enda vägen till en lyckad framtid så hade några av eleverna svårt att se hur de förutom gymnasiet skulle vilja ta sig vidare till högskola och bra jobb.

I diskussionen kring detta ämne kom vi i alla intervjugrupper in på vad det innebär att lyckas i framtiden och för alla grupper oavsett programtillhörighet innebar en lyckad framtid att man hade ett jobb man trivdes med.

5:2:1 Analys

Det är genom intervjuerna tydligt att eleverna i förhållande till programtillhörighet har framtidsplaner som skiljer sig på många punkter. Skillnaderna är tydligast mellan de praktiska och teoretiska programmen. De intervjuade eleverna på samhälls- och naturvetenskapliga programmet vill i högre grad studera vidare än eleverna på fordons- och handelsprogrammet.

Det är i detta sammanhang även viktigt att poängtera att tre utav de fem intervjugrupperna bestod av elever som precis börjat gymnasiet medan en av de fem grupperna bestod av elever som gick sitt sista år. Skillnader mellan första årets och sista årets elever vad gäller framtidsplaner kan naturligtvis förklaras med att eleverna inte går samma årskurser och att de därför inte måste ta ställning till sin framtid på samma sätt. Första årets elever kan då tänkas ha ett mer avslappnat förhållningssätt gentemot tiden efter gymnasiet än sista årets elever. I mina intervjuer har detta förhållande dock inte märkts. Första årets elever har lika tydligt som tredje årets elever formulerat sina framtidsplaner och tagit ställning till vad de ville göra efter gymnasiet.

Vad gäller synen på gymnasiestudiernas betydelse inför framtiden så skilde sig handels- och samhällselevernas uppfattning från eleverna på de andra programmen. Det har dock inte framgått i undersökningen vad dessa skilda uppfattningar beror på. Jönsson (1993) tar dock upp hur elever från medelklassen i större utsträckning upplever utbildningen som ett medel för att få bra jobb medan elever ur högre samhällsklasser upplever utbildningen som ett medel genom vilket man främst utvecklar sig själv.

Ytterligare en intressant aspekt som här bör nämnas är att intervjugruppen med fordons elever var den enda grupp som diskuterade avhopp. Eleverna på fordonsprogrammet menade att de hade många kompisar som hoppat av gymnasiet för att jobba. Utifrån detta förhållande kan man antaga att eleverna på fordonsprogrammet tydligare än de intervjuade eleverna på de andra programmen upplever hur kompisar avbryter sina gymnasiestudier.

5:3 Föräldrar och lärare

Här vill jag redovisa hur de intervjuade eleverna upplever att föräldrar och lärare förhåller sig till deras studier. Det bör poängteras att eleverna (eventuellt p.g.a. mina intervjufrågor) i mindre omfattning diskuterade direkta skillnader mellan lärarnas och föräldrarnas förhållningssätt. Istället tog de, utan att jämföra, upp hur de upplever att föräldrarna och lärarna förhåller sig till deras studier. Genom intervjumaterialet framgår det dock indirekt att det finns skillnader i föräldrarnas och lärarnas förhållningssätt.

En stor del av de intervjuade eleverna kände att föräldrarna var insatta i deras skolgång men att de klarade sig utan föräldrarnas hjälp.

”Man ska klara sig utan föräldrarnas hjälp” (elev, SP).

”För höga krav kan vara lika jobbigt” (elev, SP).

Eleverna kände att deras föräldrar vill att de ska trivas i skolan och därigenom få bra betyg, medan de samtidigt ansåg att lärarna bara ser till betyg och inte tar hänsyn till elevers förkunskaper och bakgrund.

”Lärarna ser inte helheten de är bara intresserade av betyg” (elev, ES).

”Lärarna vet inte vad vi kan innan vi börjar” (elev, ES).

”De har ingen insikt i vad vi har för bagage med oss” (elev, NV).

De intervjuade eleverna kände att det ytterst alltid är eleven själv som bestämmer och väljer ifall man vill lyckas i skolan.

”Det är upp till en själv att se till så att man anpassar sig till läraren” (elev, HP).

”De som inte får stöd hemifrån kan få hjälp på skolan istället” (elev, HP).

Citaten är tagna ur en diskussion där eleverna diskuterade ifall vissa elever misslyckas p.g.a. sin bakgrund och man kom tillsammans överrens om att det ytterst är upp till eleven. Diskussionen dök mer eller mindre upp i varje intervjugrupp och då med samma resultat att det är upp till individen. Att lyckas i skolan hängde enligt dem ihop med elevens personliga egenskaper.

”För att lyckas i skolan ska man vara aktiv, frågvis, trevlig och plugga mycket” (elev, SP).

Problematiken kring lärarna och hur de tar hänsyn till elevernas förkunskaper, sågs inte som ett problem hos de intervjuade eleverna på fordonsprogrammet. Detta berodde enligt de intervjuade eleverna på att deras lärare i de praktiska ämnena utgick ifrån att alla elever saknade förkunskaper och att de sedan fick jobba relativt fritt i egen takt. Många av eleverna på fordonsprogrammet kände dock att förhållandet var tvärtom i de teoretiska ämnena där de hela tiden kände sig pressade och hade svårt att hänga med.

I mina intervjuer med elever från naturvetenskapliga- och estetiska programmet visade det sig att deras lärare hade olika förväntningar på elever inom olika program. Dessa förväntningar byggde enligt de intervjuade eleverna på fördomar som lärarna tar med sig in i klassrummet.

”Det känns som att lärarna har större förväntningar på oss bara för att vi läser på NV” (elev, NV).

”Vid prov och sånt förväntar sig lärarna att vi ska få VG eller MVG” (elev, NV).

Eleverna på naturvetenskapliga programmet kände tydligt att lärarna hade höga krav på dem eftersom de gick NV.

”Ni är en NV-klass, detta ska ni klara” (elev, NV).

I intervjun med det estetiska programmet framkom samma problematik, dock något omvänd då lärarna enligt dem förutsatte att de enbart var bra på bild, musik, teater och andra estetiska ämnen.

”Bara för att man är estet ska man skriva dikter på svenskan” (elev, ES).

”Vissa lärare har förståelse för att vi är esteter” (elev, ES).

Det sista citatet är taget ur en diskussion kring lärares förväntningar på dem som elever och i diskussionen menade en elev att dåliga prestationer i t.ex. idrott och matematik mer eller mindre förväntades utav lärarna i dessa ämnen. Enligt eleverna hade lärarna förståelse för att de var sämre i vissa ämnen bara för att de gick estetiska programmet.

5:3:1 Analys

De intervjuade elevernas syn på föräldrarnas roll och lärarnas roll varierar något i förhållande till vilket program de går. Å ena sidan menade en del av de intervjuade eleverna oavsett program att föräldrarna inte var särskilt engagerade i deras skolgång. Å andra sidan menade de att deras föräldrar var intresserade av betyg och hur det gick för dem men att de inte styrde deras utbildningsval och lät dem själva ta beslut som berörde skolgången.

I diskussionen kring eventuella skillnader mellan föräldrarnas och lärarnas syn på gymnasieutbildningen framkom det att eleverna känner en viss frustration angående den relativt dåliga insynen lärare har i elevernas bakgrund och förkunskaper. Men å andra sida var

den övergripande åsikten att det ytterst är upp till eleven att lyckas och att elevens personliga egenskaper är utslagsgivande.

5:4 Bakgrund – skola

Nedan vill jag redovisa hur eleverna upplevde sambandet mellan elevers bakgrund och val av skola/program.

På frågan ifall det finns något samband mellan elevers bakgrund och vilket program/skola de väljer svarade alla intervjuade grupper att det fanns samband. Frågan ledde i varje grupp till en diskussion om hur stor roll bakgrunden spelar och hur elever på olika program och skolor överlag har olika bakgrund.

”Jag gick på högstadiet i H-stad och där var det bara en massa bönder o skogshuggare, de valde fordonsprogrammet, byggprogrammet å sånt. Tjejerna valde typ barn o fritid. Många av deras föräldrar va typ skogshuggare. Mina föräldrar är intresserade av konst o sånt så jag har hela tiden vetat att jag skulle välja estetiska programmet” (elev, ES).

I diskussionen mellan två killar framgår det tydligt att de upplever ett samband mellan bakgrund och skolval.

”S-skolan är lite snobbskola, men jag trivs bra. Jo, men du kommer från Å-stad där är ju alla snobbar” (elever, SP).

På min fråga ifall det finns något samband mellan bakgrund och val av program/skola svarade några elever på estetiska programmet:

”Ja, man ser ju dom på handel”.
”De som va värstingar går ju inte på NV direkt”.
”Dom går nog handel”.

Med citaten vill jag visa hur många av de intervjuade eleverna resonerade kring sambandet mellan elevens bakgrund och val av program. En djupare insikt i detta samband formulerades av en elev på handelsprogrammet som refererade till sin egen livssituation.

”Det är svårt att säga för man blir redan som liten påverkad av ens föräldrar och kompisar, så det är svårt att se det hela i ett större perspektiv. Man vet inte ifall man blivit påverkad i tidig ålder”.

Med hjälp av de intervjuades diskussioner har vissa intressanta aspekter vad gäller elevers bakgrund och val av skola/program belysts. Många av de intervjuade eleverna på det naturvetenskapliga programmet hade kompisar som gick på en närliggande privatskola. Enligt de intervjuade eleverna hade deras kompisar som gick på denna privatskola, ekonomiskt framgångsrika och pådrivande föräldrar. De intervjuade eleverna på naturvetenskapliga programmet menade att det främst var p.g.a. föräldrarnas pådrivande attityd som deras kompisar valt att gå på privatskola.

Ytterligare en aspekt som framkom i många av gruppernas resonemang kring val av gymnasieprogram var skoltrötthet. De intervjuade eleverna på samhällsprogrammet och naturvetenskapliga programmet menade att det sällan finns några skoltrötta högstadiel elever som väljer dessa program. Dessa uttalande baserades på deras egna erfarenheter från högstadiet där de upplevde att de skoltrötta eleverna ofta valde mer praktiska program.

”...är man skoltrött väljer man ju inte samhälle” (elev, SP).

”Då väljer man barn o fritid” (elev, SP).

På det naturvetenskapliga programmet och samhällsprogrammet kände inga av de intervjuade eleverna att de under högstadiet och gymnasiet var skoltrötta. Däremot kände många av de intervjuade eleverna på handelsprogrammet och fordonsprogrammet att de framförallt under högstadiet var skoltrötta och några av dessa kände fortfarande att de var skoltrötta. På det estetiska programmet menade många av de intervjuade att de var skoltrötta på högstadiet men att de nu på gymnasiet trivdes bättre i skolan.

Som avslutning i varje intervju fick de deltagande eleverna ta ställning till två påståenden. Det bör här även poängteras att de intervjufrågor som hade formen av påståenden tolkades olika från elev till elev och de tog också ställning som grundades på olika faktorer.

Med påståendet, elever med högutbildade föräldrar går i genomsnitt längre i skolan än elever med lågutbildade föräldrar, som utgångspunkt fick varje grupp diskutera ifall det stämmer och varför det kan finnas ett sådant mönster. Många av de intervjuade eleverna menade att detta påstående kunde stämma men de menade samtidigt att det ändå är upp till varje individ och att de själva ytterst bestämmer över sin skolgång.

”...kan till viss del stämma men det är främst upp till en själv att välja. Det är upp till en själv om det ska funka med skolan” (elev, HP).

”De som inte får stöd hemifrån kan få hjälp på skolan istället. Ingen ursäkt att man inte får hjälp hemifrån” (elev, HP).

Några av de intervjuade eleverna menade t.ex. att de inte hade några välutbildade föräldrar men ändå tänkte fortsätta att studera efter gymnasiet.

”Inga av mina föräldrar är högutbildade men de vill ändå att jag ska bli högutbildad” (elev, SP).

De elever som ansåg att sambandet mellan föräldrars utbildningsnivå och deras barns utbildningsnivå stämmer hade alla olika motiveringar på varför detta samband existerar.

”Barn med högutbildade föräldrar kan få mer hjälp hemifrån eftersom föräldrarna känner till hur skolan funkar och att dom kan ämnena” (elev, SP).

”Högutbildade föräldrar ställer nog högre krav på sina barn” (elev, SP).

5:4:1 Analys

Genom intervjuerna framgick det att många elever ganska tydligt upplever att det finns samband mellan elevers bakgrund och vilken skola eller vilket program man väljer. Kopplingen till hur detta samband påverkar elevernas framtid framkom dock inte i intervjumaterialet.

Som jag tidigare nämnt fanns det överlag en uppfattning kring de intervjuade eleverna att det i skolan ytterst är individen/eleven själv som styr sin utbildning, sina livschanser, framtid och att personliga egenskaper istället för social, ekonomisk och kulturell bakgrund är utslagsgivande. Denna syn kan i viss mån stärkas med att många av de intervjuade eleverna på de teoretiska och studieförberedande programmen hade olika bakgrund, vilket till viss del bryter mot Bourdieus teori om att elever med olika habitus och kulturellt kapital ofta väljer olika utbildningsvägar.

Att vara skoltrött kunde enligt många av de intervjuade eleverna innebära att man inte väljer några teoretiska program. Under undersökningens fortgående har det successivt framgått att det ligger en viss sanning i detta resonemang, vilket också kan bekräftas med hjälp av Boudons teori.

Det har genom intervjuerna framgått att eleverna är väl medvetna om skolans roll som redskap för att lyckas forma sin framtid. De är också väl medvetna om att det finns samband mellan elevers bakgrund och vilket program de väljer, även om de i intervjuerna haft svårt att formulera vilka faktorer som ligger bakom dessa samband. De intervjuade elevernas syn på framtiden efter gymnasiet skiljer sig tydligt åt. Skillnaderna framträder framförallt mellan elever på olika program. Nästan alla av eleverna på fordonsprogrammet och handelsprogrammet tänkte börja jobba direkt efter gymnasiets slut. Eleverna på naturvetenskapliga programmet och samhällsvetenskapliga programmet ville i högre grad studera vidare.

6. DISKUSSION

I detta avsnitt kommer jag utifrån min undersökning och med stöd från tidigare forskning försöka besvara mina frågeställningar, diskutera hur eleverna upplever skolans demokratiska roll, diskutera Bourdieus teori och dra eventuella slutsatser. Jag kommer även att ta upp de problem som uppkommit under arbetets fortgående och som eventuellt påverkat arbetets utfall samt vad detta arbete med sina brister eventuellt kan bidra med inom den pedagogiska forskningen.

6:1 Hur påverkas elever i sitt val av utbildning?

Det har tydligt framgått i min undersökning att eleverna i sina val av gymnasieprogram och gymnasieskola påverkas av många olika faktorer, även om dessa faktorer av eleverna själva inte anses ha någon direkt påverkan. De flesta intervjugrupper hävdade att det först och främst var de själva som tog beslut om vilken utbildning de ville gå, men efter längre diskussioner framkom det att dessa beslut grundades på uppfattningar de fått genom olika personer och upplevelser i sin omgivning. Det var alltså inte uppenbart för eleverna i vilken grad de självständigt beslutade om vilken utbildning de skulle gå. Genom intervjumaterialet gick det inte heller att klargöra hur stor inverkan elevernas uppväxtmiljö, föräldrar och kompisar hade

på utbildningsvalet. Det framgick dock att framförallt föräldrar och kompisar påverkade elevernas uppfattningar om vilka utbildningar som var mest värdefulla. Elevernas uppfattningar om olika utbildningars värde hänger alltså samman med föräldrars och kompisars värderingar och uppfattningar. Detta samband och dess konsekvenser förtydligas bl.a. av Broady (1985). Enligt Bourdieus teori leder detta samband till att elever p.g.a. olika uppväxtmiljöer värderar och upplever utbildningarnas värde olika. Detta förhållande kunde mer indirekt urskiljas i min undersökning då elever på olika program hade olika motiv till varför de valt den utbildning de valt. De största skillnaderna på motiv återfanns mellan eleverna på praktiska respektive teoretiska ämnen. De flesta av de intervjuade eleverna på samhälls- och naturvetenskapliga programmet motiverade sitt val med att deras program ger en bred utbildningsbas, vilken ska vara till nytta när man sedan söker till eftergymnasiala utbildningar. På handelsprogrammet, estetiska programmet och fordonsprogrammet motiverade de flesta sitt val med att de hade ett intresse av programmets inriktning.

För att förtydliga hur elever påverkas i sitt val av utbildning kan man som Hammarström (1996) dela upp de faktorer som påverkar eleverna i två grupper. Påverkan kan ske direkt och indirekt, vilket innebär att man utifrån elevernas perspektiv klargör vilka faktorer som direkt respektive indirekt påverkat dem. P.g.a. mitt val av metod har det varit svårt att skilja på direkt och indirekt påverkan men det har dock framkommit att betyg och skoltrötthet verkar ha en mer direkt inverkan på elevernas val av gymnasieutbildning. Dessa faktorer kan med stöd av Hammarströms studie tänkas hängas samman med indirekta faktorer i form av elevens uppväxtmiljö och de utbildningsvärderingar de får ta del av genom föräldrar och kompisar.

Ytterligare en aspekt som kom upp i intervjuerna var studievägledarnas roll. Några av de intervjuade eleverna menade att de i mötet med sin vägledaren på högstadiet upplevde att studievägledaren värderade gymnasieutbildningarna på ett sätt som tydligt återspeglar de statuskillnader som eleverna upplever finns mellan olika skolor och program. De intervjuade eleverna tog även upp hur deras studievägledare bara tog hänsyn till betyg och att deras egna intresse hamnade i bakgrunden. Detta förhållande förstärker naturligtvis den utslagningseffekt betygen kan få. Trots att Svensson m.fl. (2002) hävdar att studievägledarna har en underordnad roll i elevens val av gymnasieprogram så visar det sig ändå i mina intervjuer att eleverna tydligt upplever hur studievägledarna förstärker de statuskillnader som enligt eleverna finns mellan olika program, vilket naturligtvis kan påverka elevernas val.

6:2 Hur påverkar skolan och lärarna, eleverna och deras framtidsutsikter?

Från skolverket har det kontinuerligt kommit rapporter där man tydligt kan se att elevens framtidsplaner varierar beroende av vilket gymnasieprogram man går (Skolverket, 2002:223, Skolverket, 1995:92). Detta förhållande kan naturligtvis förklaras med att elever väljer olika program för att de har annorlunda framtidsplaner. Men att elevernas framtidsplaner skiljer sig åt i förhållande till vilket program man läser, kan även belysas utifrån ett annat perspektiv. Som jag tidigare tagit upp har det i min undersökning framgått att högstadiebetygen och skolmotivationen har en stor påverkan på vilka gymnasieprogram eleverna väljer, vilket i sin tur innebär att de mer eller mindre anpassat sitt val av program efter betyg och studiemotivation istället för att välja ett program genom vilket de kan påverka sin framtid efter gymnasiet. Intrycket genom intervjuerna har alltså varit att eleverna p.g.a. betyg och studiemotivation mer eller mindre undermedvetet får anpassa sina framtidsplaner efter de gymnasieprogram de kommer in på.

Detta förhållande kan i viss mån styrkas med hjälp av Hammarström (1996) som i sin studie kommer fram till att eleverna successivt p.g.a. utbildningsval begränsar sina framtida möjligheter.

I intervjuerna har det mer indirekt framgått vilken roll skolan har och hur skolan påverkar elevernas utbildningsvägar. Mer direkt upplever eleverna lärarnas roll, vilket också togs upp i intervjugruppernas diskussioner. I detta sammanhang är det intressant att ta upp lärarnas förhållande till eleverna och hur eleverna upplevde detta förhållande. I intervjuerna menade framförallt eleverna på handelsprogrammet, naturvetenskapliga- och estetiska programmet att lärarna inte tar någon större hänsyn till vilken bakgrund eller vilket kunskapsmässigt bagage eleverna har med sig in i klassrummet. De uttryckte en viss skepsis till att lärarna helt enkelt förutsätter att alla elever har samma förutsättningar att lyckas i skolan. Denna problematik tas även upp av Jönsson (1993) som menar att lärarnas förhållningssätt gentemot eleverna och deras förutsättningar leder till att elever från lägre samhällsklasser och med lågutbildade föräldrar inte får samma möjlighet att utvecklas som elever från högre samhällsklasser med högutbildade föräldrar. Jönsson menar att många lärare omedvetet utformar sin undervisning och i klassrummet agerar utifrån uppfattningen att alla elever har samma bakgrund och förutsättningar för inläring, vilket leder till att de redan studiebegåvade eleverna främst utvecklas medan de mindre studiebegåvade eleverna får svårt att hänga med och utveckla kunskap. Man kan alltså utifrån mina intervjuer dra slutsatsen att eleverna på handelsprogrammet, naturvetenskapliga- och estetiska programmet inte får samma möjligheter att utvecklas i skolan eftersom lärarna enligt eleverna inte tar någon hänsyn till vilken social, kulturell bakgrund eller vilken förkunskap eleverna har.

I elevernas diskussioner framkom ytterligare en aspekt av samma problem. Många av de intervjuade eleverna på handelsprogrammet menade att det ytterst var upp till dem själv som elev att anpassa sig till lärarnas krav och skolans miljö. Det framgick tydligt i intervjun med denna grupp att lärarna inte tog hänsyn till elevernas bakgrund och förkunskaper, eleverna kände istället att det var upp till dem själva att ta ansvar för sina studier. I Lpf 94 står det också tydligt att eleverna själva ska ta ansvar för sina studier, men man poängterar även att läraren ska ta ansvar för att elever med olika bakgrund och förutsättningar får lika möjligheter att utvecklas. När lärare inte tar hänsyn till elevernas bakgrund finns heller inga möjligheter att ge varje elev lika chans att utvecklas.

Problemet som jag ser det är att många av de intervjuade eleverna upplever att det helt och hållet är upp till dem själva ifall de lyckas i sina studier eller misslyckas. Misslyckas man med sina studier så anser de intervjuade eleverna att det beror på personliga egenskaper. De menar också att lyckade studier beror på att man som elev är frågvis, läser läxor och är koncentrerad på lektionerna. Konsekvenserna av detta förhållande blir att de elever som misslyckas i skolan får dåligt självförtroende och samtidigt upplever att felet ligger hos dem själva. Detta påverkar naturligtvis också dessa elevers framtidsplaner då de troligen inte väljer att studera vidare.

Genom intervjuerna har ytterligare en intressant aspekt belysts och den berör också lärarnas förhållningssätt till eleverna. De intervjuade eleverna på naturvetenskapliga- och estetiska programmet kände att många av deras lärare i sin undervisning tydligt värderade dem som elever olika p.g.a. programtillhörighet. På estetiska programmet kände de intervjuade eleverna att lärare inom vissa ämnen hade negativt förutfattade meningar om deras studieförmåga. Ett omvänt förhållande återspeglades av eleverna på det naturvetenskapliga programmet där man kände att lärarna förväntade sig att de skulle få bättre studieresultat än elever på andra program. När eleverna så tydligt upplever lärarnas fördomar så får det naturligtvis

konsekvenser och även om det inte framgick tydligt i min undersökning så fick man känslan att eleverna på det estetiska programmet sänkt sina ambitionsnivåer i de ämnen där lärarna tydligt underskattat deras studieförmåga. Lärarnas fördomar blir på så sätt självuppfyllande i den mening att eleverna sänker eller höjer sin ambitionsnivå efter lärarnas förväntningar.

6:3 Upplever eleverna att det finns samband mellan elevers bakgrund och vilket program eller vilken skola de väljer?

Nästan alla intervjuade elever kände att det fanns samband mellan elevers bakgrund och vilket program eller vilken skola de väljer. Många elever hade exempel som de menade i viss mån bekräftar sambandet och det framgick tydligt att eleverna är väl medvetna om hur elevers bakgrund hänger samman med utbildningsval. Sambanden mellan bakgrund och utbildningsval belystes av eleverna utifrån olika perspektiv. Många av de intervjuade eleverna beskrev hur elevers hemort påverkar utbildningsvalen. I intervjuerna framgick det att elever från mindre orter långt utanför närmaste stad ofta valde att gå på de lokala gymnasieskolorna, vilka ofta har praktiska program med låga intagningspoäng. Vidare menade de intervjuade eleverna att bara ett fåtal av de ungdomar som växer upp i mindre orter med lokala gymnasieskolor väljer att gå på gymnasieskolor utanför deras hemort. Konsekvensen blir då att många av eleverna på dessa orter p.g.a. upplevda möjligheter väljer praktiska program med låga intagningspoäng, vilket i sin tur påverkar deras framtidsmöjligheter. Förhållandet tas upp av Jönsson (1993) som genom intervjuer med ungdomar lyckas tydliggöra hur en grupp ungdomar på en mindre ort upplever sina livschanser och hur detta i sin tur påverkar deras syn på utbildning.

I mina intervjuer framgår alltså sambandet mellan hemort och utbildningsval relativt tydligt. Det är dock genom min undersökning svårt att avgöra exakt hur relationen mellan hemort och utbildningsval ser ut. Några av de intervjuade eleverna kom från mindre orter med egna gymnasieskolor men de hade istället valt att gå på skolor där det fanns program som tilltalade dem och deras intresse. Deras val att inte välja den lokala gymnasieskolan hängde enligt dem samman med deras hemmiljö. Förhållandet tydliggjordes framförallt av en tjej som menade att hennes hemmiljö skilde sig ifrån hennes kompisars hemmiljö. Enligt henne hängde hennes utbildningsval ihop med hennes föräldrars bakgrund och sysselsättning. P.g.a. sina föräldrars bakgrund som enligt henne skilde sig från hennes kompisars föräldrars bakgrund valde hon en utbildningsväg som skilde sig från hennes kompisars. Hennes resonemang kan knytas till Bourdieu (2000) där sambandet mellan hemmiljö och utbildningsval tas upp. Bourdieu använder sig av begreppet habitus för att förklara hur vi genom olika uppväxtmiljöer upplever skolan och utbildningens syfte olika, vilket i sin tur innebär att elever med olika uppväxtmiljöer väljer olika utbildningsvägar. För elever med föräldrar utan akademisk bakgrund kan nyttan med ett teoretiskt och studieförberedande program te sig vagt då de genom sina föräldrar inte kan identifiera syftet med längre studier. För elever med föräldrar som har akademisk bakgrund blir förhållandet omvänt. Det bör dock poängteras att detta förhållande hos några av de intervjuade eleverna inte ansågs vara utslagsgivande då många av de intervjuade eleverna på de teoretiska programmen menade att de inte hade föräldrar med akademisk bakgrund. Skolverket (1995:92) tar också upp detta och man menar att det skett en viss uppluckring i sambandet mellan social bakgrund och utbildningsval. I rapporten tar man bl.a. upp det faktum att elever med olika bakgrund i allt större utsträckning återfinns på alla program. Men i rapporten tar man också upp att sambandet mellan elevers sociala bakgrund och utbildningsval finns kvar. Detta framgick även i mina intervjuer då de intervjuade eleverna ofta tog upp hur olika faktorer som enligt Hammarström (1996) hänger samman med elevers sociala bakgrund påverkar valet av gymnasieprogram.

Eleverna tog framförallt upp en viktig faktor som påverkar valet av gymnasieprogram, nämligen skoltrötthet. Alla grupper tog upp ämnet och på det samhällsvetenskapliga programmet menade eleverna att de elever som på högstadiet är skoltrötta väljer ofta inte teoretiska och studieförberedande program. Detta förhållande bekräftades mer eller mindre i varje grupp. Inga elever på naturvetenskapliga programmet kände att de på högstadiet varit skoltrötta men på handelsprogrammet, estetiska programmet och fordonsprogrammet var det många som menade att de varit skoltrötta på högstadiet och många menade också att de fortfarande kände sig skoltrötta på gymnasiet. Med stöd av Hammarström (1996) kan alltså skoltrötthet och dess inverkan på utbildningsval ses som en indirekt bekräftelse på sambandet mellan social bakgrund och utbildningsval eftersom Hammarström kopplar studiemotivation med social bakgrund.

6:4 Skolans demokratiska roll

För att skolan ska uppnå sin demokratiska roll anser jag att skolan måste ge eleverna chansen att på lika villkor kunna delta i formandet av sin framtid och på lika villkor kunna forma sin tillvaro. Varje enskild elev ska i skolan få möjligheten att påverka sina levnadsvillkor. Hur upplever eleverna att skolan lyckas med detta uppdrag?

Många av de intervjuade eleverna menade att valet inför gymnasiet gjordes självständigt och att det helt och hållet var dem själva som tog beslutet. Många av de intervjuade eleverna menade också att sambandet mellan elevers sociala bakgrund och utbildningsval inte är definitivt och att det finns många avvikelser i detta mönster. Intrycket genom intervjuerna har varit att eleverna upplever skolan som demokratisk och att de som elever har möjlighet att påverka sina levnadsvillkor och framtidsplaner.

Trots att eleverna i intervjuerna ofta hävdade att de upplever en frihet som innebär att det är upp till dem själva att ta del av de möjligheter som finns så smyger sig också en annan bild fram. I alla grupper hade eleverna argument som tyder på att de indirekt upplever att det finns faktorer som utgör hinder i den valfrihet och den ökade valmöjlighet man förespråkar i Lpf 94. I Lpf 94 utgår man ifrån att större valfrihet och ökade valmöjligheter skapar en mer demokratisk skola och att eleverna genom dessa valmöjligheter får större chans att forma sina levnadsvillkor och framtid. Detta verkar genom de intervjuer jag tagit del av bara vara halva sanningen.

Eleverna som deltagit i mina intervjuer tar bl.a. upp hur studiemotivation och betyg begränsar utbildningsmöjligheterna. Vidare framgår det att många av deras lärare inte tar hänsyn till vilken bakgrund de har, vilket i sin tur innebär att dessa elever måste försöka anpassa sig till lärarnas undervisning. De som inte lyckas anpassa sig får troligen dåliga betyg, vilket påverkar dessa elevers möjligheter att forma sina levnadsvillkor och framtidsmöjligheter. De elever som har lättast att anpassa sig till skolans miljö och lärarnas förhållningssätt är oftast de med högutbildade föräldrar. Elever med högutbildade föräldrar har ofta ett kulturellt kapital som underlättar dessa elevers förmåga att anpassa sig till skolan och den syn på utbildning som dominerar inom skolverksamheten (Broady, 1985).

Det har tydligt framgått att det hos eleverna finns en kluven bild av de möjligheter som finns inom utbildningssystemet. Samtidigt som de känner att det är upp till dem att utnyttja skolans möjligheter så begränsas de hela tiden av faktorer som hänger samman med social, kulturell och ekonomisk bakgrund, vilket även bekräftas av Hammarström (1996).

Vilken roll har då skolan? Enligt Bourdieus teori reproducerar skolan de sociala, kulturella och ekonomiska strukturer som finns i samhället. Skolan förstärker enligt Bourdieu de begränsningar och möjligheter olika sociala grupper har i samhället, vilket innebär att skolan inte ger eleverna chansen att själva forma sin tillvaro och framtid. Bourdieu menar även att skolan förstärker elevernas subjektiva livschanser, vilka i sin tur styr elevernas utbildningsvägar. De intervjuade eleverna motiverade sina utbildningsval olika och man kan dra slutsatsen att de ser på utbildningens syfte olika. För att förklara detta förhållande använder sig Bourdieu av begreppet habitus. Olika sociala grupper i samhället har olika habitus vilket innebär de upplever sin roll i samhället olika och att de också upplever skolans roll olika. Detta innebär då också att eleverna tar utbildningsbeslut som grundar sig på det habitus som införlivats i dem genom deras omgivande uppväxtmiljö. Motiven bakom de intervjuades utbildningsval har alltså visat sig vara olika vilket kan tydas som en bekräftelse på Bourdieus teori. Detta betyder i sin tur att de allt fler utbildningsalternativen inte nödvändigtvis innebär att eleverna utnyttjar dessa.

Det har mer eller mindre i mina intervjuer framgått att vissa aspekter utav Bourdieus teori om skolans roll fortfarande är av relevans. De intervjuade eleverna upplever utbildningens syfte olika p.g.a. uppväxtmiljö och det får konsekvenser på deras framtida möjligheter. I viss mån kan man därigenom säga att gymnasiet som en del av skolsystemet fortfarande reproducerar sociala, kulturella och ekonomiska strukturer i samhället. Mönstren börjar dock bli mindre tydligare och med de nya gymnasieprogrammets tillkomst har de försvagats ytterligare (Skolverket, 1995:92).

Som jag nämnt tidigare så tar inte Bourdieu hänsyn till hur skolan och samhällets värderingar utvecklas och förändras över tid. Brante (2000) tar däremot upp hur sociala mönster och dess inverkan i skolan förändras över tid. Med hjälp av Mannheims generationsteori kan han visa hur interaktionen mellan elever och lärare förändras vilket enligt Brante innebär att de mönster som finns inom skolan förändras. En del av dessa förändringar över tid har bl.a. lett till att t.ex. de teoretiska och studieförberedande programmen idag i större utsträckning än tidigare har elever med föräldrar utan akademisk bakgrund (Skolverket, 1995:89). Detta har även bekräftats i min undersökning.

Det är tydligt att de elever som deltagit i min undersökning upplever att det inom gymnasieskolan fortfarande finns faktorer som utgör hinder i skolans demokratiska ambitioner. Det största problemet verkar vara att dessa faktorer inte uppmärksammas och de lösningar som formuleras i styrdokumentet verkar inte få den verkan de är utformade för. Mycket har gjorts för att gymnasieskolan skall ge alla elever samma möjligheter att utvecklas men en stor del av problemen börjar utanför skolan. Ungdomar växer upp i olika miljöer, med olika värderingar och varje individ upplever sina livschanser och sina valmöjligheter olika. Skolan borde bemöta eleverna på ett sådant sätt att elever oavsett bakgrund får en chans att påverka sina levnadsvillkor och framtidsplaner. Varje individ formas utav sin uppväxtmiljö, denna uppväxtmiljö sätter i viss mån ramar för hur individen upplever sin livssituation och sina livschanser. Skolans roll borde vara att ge varje elev möjligheten att gå vägar som leder utanför dessa ramar. I viss mån ger skolan idag dessa möjligheter men vi måste fortfarande jobba för att eleverna ska få möjligheten att utnyttja dessa möjligheter.

För mig innebär som tidigare nämnts en demokratisk skola att varje individ ska ha möjligheten att välja program utan att begränsas av sin bakgrund. Det handlar inte om att alla elever ska läsa på studieförberedande program utan att alla individer ska få möjligheten att frigjorda från

de begränsningar deras bakgrund utgör kunna välja gymnasieprogram. Elevernas bakgrund är nödvändigtvis inte problematisk i sig men det har genom undersökningen framgått att skolorna med studievägledare och lärare förstärker de negativa konsekvenserna av elevers bakgrund. Detta sker t.ex. genom att lärare inte tar hänsyn till elevernas bakgrund, vilket i sin tur innebär att elever p.g.a. sin bakgrund får försprång eller problem att hänga med. Elevers studiemotivation påverkas av detta förhållande och som det visat sig i min undersökning begränsar faktorer som skoltrötthet, och dess konsekvens i sämre betyg, elevers möjlighet att välja gymnasieprogram. För att detta förhållande ska brytas måste de berörda skolorna och lärarna bemöta eleverna med hänsyn till deras bakgrund. De undersökta skolornas betygssystem och sätt att bemöta elever med olika bakgrund leder till att eleverna styrs genom utbildningsvägar som inte nödvändigtvis följer elevernas intresse. Detta förhållande innebär för mig att de undersökta skolorna i viss grad fortfarande inte helt uppnått sin demokratiska roll.

6:5 Inför framtiden

Med detta arbete har jag främst velat belysa hur elever upplever skolan, utbildningsval och framtid. I min undersökning har jag satt fokus på elevernas perspektiv, vilket innebär att de slutsatser som dragits bara stöds utifrån elevernas perspektiv. Frågeställningarna har varit ganska övergripande och stora vilket inneburit att de genom undersökningen troligen inte blivit besvarade ur alla aspekter. P.g.a. mitt metodval har elevernas diskussioner i hög grad fått styra vilka aspekter som belysts i detta arbete. I mina intervjuer har eleverna i hög grad själva styrt innehållet, vilket också innebär att mina frågeställningar belysts utifrån de diskussioner eleverna själva tyckt vara relevanta.

Trots att det idag finns relativt mycket pedagogisk forskning som belyser hur elevers sociala bakgrund påverkar deras möjlighet att lyckas i skolan så finns det fortfarande ett behov av mer forskning inom detta område. Framförallt tror jag att elevernas perspektiv kan ge oss möjligheten att förstå vilka förändringar som måste ske inom skolverksamheten. Hur skiljer sig olika elevers upplevelse av skolan, vad beror dessa skillnader på och vilka konsekvenser får de? Utifrån elevernas perspektiv finns möjligheten att få en större förståelse för dessa frågor och med mitt arbete vill jag bidra med en liten insikt i hur elever upplever sin skolsituation. Förhoppningsvis kan detta arbete också inspirera andra till att utnyttja elevernas perspektiv i jakten på svar.

7. SAMMANFATTNING

I Lpf 94 är begreppet demokrati ett centralt begrepp och det framgår tydligt att skolan ska jobba utifrån demokratiska grunder. Begreppet demokrati är mångtydigt och kan ha många innebörder. Den innebörd av begreppet demokrati som jag valt att utgå ifrån är tagen från statens offentliga utredningar. Syftet med detta arbete har varit att försöka öka insynen i hur elever upplever skolan, utbildningsval och framtid samt hur deras upplevelse kan kopplas till skolans demokratiska roll. Utifrån följande frågeställningar har jag i min undersökning försökt att ta reda på hur gymnasieelever upplever sina möjligheter att genom skolan påverka sin tillvaro och framtid. Hur påverkas elever i sitt val av utbildning? Hur påverkar skolan och lärarna, eleverna och deras framtidsutsikter? Upplever eleverna att det finns samband mellan elevers bakgrund och vilket program eller vilken skola de väljer?

För att besvara dessa frågeställningar har jag med undersökningen satt fokus på elevernas perspektiv. Som teoretisk utgångspunkt har jag i detta arbete valt att utgå ifrån Bourdieus teori som i stort innebär att skolan reproducerar de sociala, kulturella och ekonomiska strukturer som finns i samhället. Bourdieu menar bl.a. att elever p.g.a. sin bakgrund inte får samma möjligheter att lyckas i skolan. Detta förhållande hänger enligt Bourdieu i hög grad samman med att elever p.g.a. bakgrund upplever skolans roll annorlunda.

Med hjälp av min undersökning har det framgått att eleverna har en kluven bild av de möjligheter skolan ger dem. Många av de intervjuade eleverna menar att de självständigt tar beslut angående sin utbildning och att misslyckade eller lyckade studier beror på personliga egenskaper som lathet, nyfikenhet och ambition. Å andra sidan visar undersökningen också att olika faktorer som hänger samman med elevers bakgrund har stor inverkan på utbildningsvalen, vilket också får konsekvenser på deras framtidsplaner. Slutsatsen som kan dras utifrån undersökningens resultat är att eleverna känner att skolan ger dem möjlighet att själva styra sin tillvaro och framtid samtidigt som de upplever att det inom skolan finns många faktorer som hindrar dem från att kunna ta tillvara på dessa möjligheter.

Tryckta källor:

- Alexandersson M. (2002). *Styrning på villovägar*. Studentlitteratur, Lund
- Birch H. A. (1993). *The concepts and theories of modern democracy*. Routledge, London
- Bjurwill C. (2001). *A, B, C och D*. Studentlitteratur, Lund
- Bourdieu P. (1999). *Praktiskt förnuft: Bidrag till en handlingsteori*. Daidalos AB, Göteborg
- Bourdieu P. (2000). Volume 1. SAGE Publications, London
- Bourdieu P. (2000). Volume 2. SAGE Publications, London
- Brante G. (2000). *Beskrivning av gymnasiestudenters kritiska syn på interaktionen mellan studerande och lärare*. Högskolan Kristianstad
- Broady D. (1985). *Kultur och utbildning: om Pierre Bourdieus sociologi*. Liber tryck AB, Stockholm
- Broady D. (1982). *Den dolda läroplanen*. Acupress, Lund
- Bruner J. (2002). *Kulturens väv*. Daidalos, Uddevalla
- Carlgren I. & Ference M. (2000). *Lärare av i morgon*. Lärarförbundets förlag, Stockholm
- Hammarström M. (1996). *Varför inte högskola?* Studies in educational sciences 107, Göteborg
- Haug P. (1998). *Pedagogiskt dilemma. Specialundervisning*. Skolverket/Liber, Stockholm
- Held D. (1996). *Demokratimodeller: Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi*. Daidalos, Göteborg
- Helldin R. (2002). *Specialpedagogik och sociala problem i gymnasieskolan*. Studentlitteratur, Lund
- Holme I. M. (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur, Lund
- Johnsson M. (2004). *Kontrasternas rum*. Nr. 72. Print o media, Umeå
- Jönsson I. (1993). *Skola – fritid – framtid. En studie av ungdomars kulturmönster och livschanser*. Studentlitteratur, Lund
- Linde G. (2003). *Kunskap och betyg*. Studentlitteratur, Lund
- Linde G. (2000). *Det ska ni veta!* Studentlitteratur, Lund
- Norman K. (1996). *Kulturella föreställningar om barn*. Rädda barnen, Avesta
- Petersson O. m.fl. (1998). *Demokratirådets rapport 1998: Demokrati och medborgarskap*. SNS förlag, Stockholm
- Skolverket. (1997). *Från regler till eget ansvar. En antologi om förutsättningarna för skolans styrning*. Liber, Stockholm
- Skolverket. (1999). *Den rimliga skolan. Livet i skolan och skolan i livet*. Rapport nr. 164. DB grafiska, Örebro
- Skolverket. (1995). *Utvärdering av den reformerade gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen*. Rapport nr. 89. Liber, Stockholm
- Skolverket. (1995). *Utvärdering av den reformerade gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen*. Rapport nr. 92. Liber, Stockholm
- Skolverket. (2000). *Reformeringen av gymnasieskolan: en sammanfattande analys*. Rapport nr. 187. Liber, Stockholm
- Skolverket. (2002). *En utvärdering av gymnasieutbildning*. Rapport nr. 223. Fritzes förlag, Stockholm
- Skolöverstyrelsen. (1980). *Läroplan för grundskolan: Allmän del - Lgr 80*. Liber, Stockholm
- Statens offentliga utredningar. (1990:44). *Demokrati och Makt i Sverige: Maktutredningens huvudrapport*. Allmänna Förlaget, Stockholm

Svensk facklitteratur. (1989). *Gymnasieskolan – en bok med mål och riktlinjer, kursplaner, timplaner*. Gummessons tryckeri AB, Falköping

Svensson A. Reuterberg S-E. (2002:09). *Vad har hänt i gymnasieskolan under de senaste fem åren?* Göteborgs universitet

Svingby G. (1979). *Från läroplans poesi till klassrums verklighet*. Liber, Malmö

Säljö R. (2000). *Lärande i praktiken*. Prisma, Stockholm

Tallberg-Broman I. (2002). *Pedagogiskt arbete och kön. Med historiska och nutida exempel*. Studentlitteratur, Lund

Trost J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur, Lund

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet - Lpo 94*. Fritzes förlag, Stockholm

Utbildningsdepartementet. (2000). *Läroplan för de frivilliga skolformerna - Lpf 94*. Fritzes förlag, Stockholm

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer*. Elanders Gotab

Werner L. (2002). *Gymnasieskolans regelbok 2002/2003*. Norstedts Juridik AB, Stockholm

Wibeck V. (2000). *Fokusgrupper: Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Studentlitteratur, Lund

Ödman P. (1995). *Kontrasternas spel. En svensk mentalitets- och pedagogikhistoria*. Norstedts, Stockholm

Muntliga källor:

Intervjuer:

Fordonsprogrammet, årskurs 2. 2004-10-22.

Handelsprogrammet, årskurs 1. 2004-10-18.

Estetiska programmet, årskurs 3. 2004-10-12.

Naturvetenskapliga programmet, årskurs 1. 2004-10-12.

Samhällsvetenskapliga programmet, årskurs 1. 2004-10-13.

Bilaga 1.

- 1. Trivs ni bra på skolan? Är det bra stämning mellan elever/elever och elever/lärare? Vart kommer ni från, eventuellt från någon speciell del i kommunen? Denna grupp av frågor kommer bara att fungera som uppvärmningsfrågor och kommer inte att redovisas.**

Följande intervjufrågor ligger till grund för den empiriska delen:

- 2. Hur har ni påverkats i ert val av skola/program ev. inriktning inför gymnasiet? Vilka upptagningsområde har gymnasieskolorna? Finns det några samband mellan elevers bakgrund och vilket program eller vilken skola de väljer?**
- 3. Vad har ni för framtidsplaner och vilken betydelse har gymnasiestudierna för er? Vad tror ni det är som avgör ifall man lyckas i skolan och framtiden?**
- 4. Spelar det någon roll om föräldrarna bryr sig om vad som händer i skolan och hur det går för er? Skiljer sig lärarnas och föräldrarnas syn på er skolgång? Tar lärarna hänsyn till er bakgrund?**
- 5. Ungdomar vars föräldrar är "högutbildade"(har gått på högskola) går i genomsnitt längre i skolan än ungdomar med "lågutbildade" föräldrar (som slutade skolan efter högstadiet), vad tror ni detta beror på?**
- 6. Enligt Bourdieu beror det på att lärarna använder sig av en undervisning som inte knyter an till den bakgrund elever med lågutbildade föräldrar har. Vilket innebär att elever med lågutbildade föräldrar har svårt att se någon nytta med utbildningen. Vad tror ni om det påståendet?**

